

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ, ДИСТАНЦІЙНОГО ТА
ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ**

Кафедра фінансів та обліку

СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

кваліфікаційна робота
здобувач вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
КОРОЛЬ Ольга-Марія Тарасівна

Науковий керівник
доктор економічних наук, професор
МЕЛЬНИК Степан Іванович

Рецензент
доктор економічних наук, професор
ШТАНГРЕТ Андрій Михайлович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«20» березня 2024 р., протокол № 10
завідувач кафедри фінансів та обліку

_____ **МЕЛЬНИК С. І.**

Львів
2024

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

_____ Степан МЕЛЬНИК

«20» листопада 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ КОРОЛЬ Ольги-Марії Тарасівни

1. Тема роботи «Сучасний стан фінансової безпеки України».

керівник роботи **МЕЛЬНИК Степан Іванович, доктор економічних наук, професор**

затверджені розпорядженням директора ІУПБ від «17» листопада 2023 р. № 1403 о/с

2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» березня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи наукові парці вітчизняних та закордонних вчених, законодавчі та нормативно-правові акти з питань податкового законодавства та функціонування спеціальних податкових режимів, дані статистичних видань та Інтернет ресурси.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) провести аналіз теоретичних засад фінансової безпеки держави; здійснити структурну характеристику фінансової безпеки держави; проаналізувати методики оцінювання рівня фінансової безпеки держави; здійснити аналіз бюджетної та боргової безпеки; здійснити аналіз безпеки грошового ринку та інфляційних процесів, а також валютної безпеки; здійснити аналіз безпеки банківського та небанківського ринків; здійснити розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки України; здійснити моделювання процесу забезпечення фінансової безпеки держави у сучасних умовах.

5. Перелік графічного матеріалу (додатків). механізм забезпечення фінансової безпеки держави; складові інтегрального показника фінансової безпеки та їх вагові значення; динаміка показника бюджетної безпеки України за 2020-2023 рр.; динаміка показника боргової безпеки України за 2020-2023 рр.; динаміка показника боргової безпеки грошового ринку та інфляційних процесів в Україні за 2020-2023 рр.; динаміка показника валютної безпеки України за 2017-2021 рр.; динаміка показника безпеки небанківського фінансового ринку України за 2020-2023 рр.; динаміка показника банківської безпеки України за 2020-2023 рр.; динаміка основних показників фінансової безпеки за 2020-2023 рр.; динаміка інтегрального показника фінансової безпеки за 2020-2023 рр.; модель IDEF0 першого рівня для процесу забезпечення фінансової безпеки у сучасних умовах; модель IDEF0 другого рівня для представлення процесу забезпечення фінансової безпеки України.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	МЕЛЬНИК С. І.		
2	МЕЛЬНИК С. І.		
3	МЕЛЬНИК С. І.		

7. Дата видачі завдання «20» листопада 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.12.2023	виконано
2	Написання першого розділу	01.01.2024	виконано
3	Написання другого розділу	01.02.2024	виконано
4	Написання третього розділу	01.03.2024	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	03.03.2024	виконано
6	Оформлення роботи	05.03.2024	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)

КОРОЛЬ О.-М. Т.
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

МЕЛЬНИК С. І.
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Король О.-М. Т. Сучасний стан фінансової безпеки України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2024.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки держави. Здійснено аналіз стану та тенденцій фінансової безпеки України. Запропоновано модель процесу забезпечення фінансової безпеки, яка ґрунтується на пріоритетних напрямках, визначених за допомогою кореляційного аналізу.

Ключові слова: фінансова безпека, загрози, методика оцінки, кореляція, модель IDEF0.

ABSTRACT

Korol O.-M. T. The financial security of Ukraine current state. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2024.

The theoretical basis of ensuring the financial security of the state is analyzed in the qualification work. An analysis of the state and trends of Ukraine's financial security was carried out. A model of the process of ensuring financial security is proposed, which is based on priority areas determined by means of correlation analysis.

Keywords: financial security, threats, evaluation method, correlation, IDEF0 model.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	9
1.1. Фінансова безпека як об'єкт теоретичного аналізу.....	9
1.2. Структурна характеристика фінансової безпеки.....	12
1.3. Методика оцінювання фінансової безпеки держави.....	17
Висновки до розділу 1	24
 РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	 26
2.1. Аналіз та оцінка бюджетної та боргової безпеки України.....	26
2.2. Оцінка стану безпеки грошового ринку, інфляційних процесів та валютної безпеки держави	32
2.3. Дослідження рівня безпеки банківського та небанківського фінансових ринків.....	38
Висновки до розділу 2	44
 РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	 47
3.1. Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки України.....	47
3.2. Моделювання процесу забезпечення фінансової безпеки України в сучасних реаліях.....	50
Висновки до розділу 3	58
 ВИСНОВКИ	 60
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	 63

ВСТУП

Актуальність теми. З огляду на історичну ретроспективу, основними загрозами національної безпеки держави завжди були збройні конфлікти, які зазвичай провокувалися самими ж державами. Внаслідок цього поняття «безпека» часто асоціювалося з контролем над військовими загрозами. Проте у XXI столітті ситуація змінилася. Загрози більше не обмежуються виключно військовими випробуваннями. Фінансові кризи, тероризм, поширення ядерної та хімічної зброї, етнічні конфлікти, організована злочинність, епідемії, перенаселення, зміна клімату та інші фактори почали впливати на національну безпеку. Зокрема, приймаються відповідні стратегії фінансової безпеки, проводяться реформи та створюються нові правоохоронні органи з метою зниження негативних тенденцій у фінансовому секторі України. Фінансову безпеку країни можна розглядати як забезпечення захисту пріоритетних фінансових інтересів усіх громадян, суспільства та країни в економічній сфері від внутрішніх і зовнішніх викликів, загроз, небезпек, ризиків тощо. Широке розуміння поняття фінансової безпеки передбачає досягнення такого функціонального стану національної фінансової системи, що гарантує стабільно високий рівень фінансової міцності економіки, задовольняє фінансові інтереси і потреби всіх учасників фінансової діяльності, забезпечує контроль держави за рухом і використанням національних фінансових ресурсів та захищає фінансові інтереси та стратегічні фінансові пріоритети країни на національному та міжнародному рівнях.

У критичній ситуації опинилася Україна, перебуваючи під впливом кризових явищ спричинених корона вірусом та економічною кризою, держава зазнала воєнного нападу з боку росії. Така ситуація значно посилила вплив різного роду загроз на фінансову безпеку країни, що обумовлює необхідність дослідження шляхів забезпечення фінансової безпеки України в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження у сфері забезпечення фінансової безпеки держави та її складових стали предметом наукових досліджень низки науковців, зокрема: Антонов М. С., Баженова О. С., Барановський О. І., Безус Р. М., Дуброва Н. П., Богдан Т. П., Гасанов С. С., Гельман В. М., Єфименко Т. І., Іващенко О. В., Калантай А. М., Коваль Л. П., Койло В. В., Котіна Г. С., Кудряшов В. П., Кулінська А. В., Кучер Г. В., Лисяк Л. В., Луценко І. С., Маренич А. І., Мехеда Н. Г., Мелень О. В., Мелих О. Ю., Михайлюк В. В., Орлик О. В., Савицька О. О., Соколенко Л. Ф., Фролов С. М. та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретико-прикладних забезпечення фінансової безпеки держави в сучасних умовах.

Обрана мета дослідження зумовила потребу виконання низки завдань дослідження, а саме:

- провести аналіз теоретичних засад фінансової безпеки держави;
- здійснити структурну характеристику фінансової безпеки держави;
- проаналізувати методики оцінювання рівня фінансової безпеки держави;
- здійснити аналіз бюджетної та боргової безпеки;
- здійснити аналіз безпеки грошового ринку та інфляційних процесів, а також валютної безпеки;
- здійснити аналіз безпеки банківського та небанківського ринків;
- здійснити розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки України;
- здійснити моделювання процесу забезпечення фінансової безпеки держави у сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є фінансова безпека держави.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади забезпечення фінансової безпеки держави.

Методи дослідження. З метою реалізації дослідження використовувались такі загальнонаукові методи досліджень: метод аналізу, зокрема теоретичного, метод синтезу, метод дедукції, статистичні методи, метод кореляційного аналізу, метод теоретичного узагальнення, тощо.

Наукова новизна одержаних результатів:

- дістав подальший розвиток підхід до забезпечення фінансової безпеки держави, який на відміну від подібних, передбачає моделювання цього процесу з використанням моделі IDEF0 та ґрунтується на встановленні пріоритетних напрямів за допомогою кореляційного аналізу.

Основний зміст роботи. У першому розділі визначено теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки держави. Здійснено структурну характеристику фінансової безпеки як об'єкту теоретичного аналізу та проаналізовано методики оцінювання рівня фінансової безпеки.

Другий розділ містить аналіз фінансової безпеки України, що передбачає: оцінку рівня боргової та бюджетної безпеки, безпеки грошового ринку, інфляційних процесів та валютної безпеки держави, а також оцінку рівня безпеки банківського та небанківського фінансових ринків.

Третій розділ містить розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки держави. З використанням кореляційного аналізу встановлено пріоритетні напрями забезпечення фінансової безпеки держави та моделюванню цього процесу з допомогою моделі IDEF0.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (41 найменування на 4 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 66 сторінок, із них основний текст – 58 сторінок, які містять 11 рисунків та 22 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Фінансова безпека як об'єкт теоретичного аналізу

На сьогодні, в науковому просторі існує різноманітність підходів до трактування поняття фінансова безпека держави. Характеристика теоретико-методологічних концепцій фінансової безпеки держави представимо у таблиці 1.1). Теоретичний аналіз вказує на різноманітність та варіативність підходів до цієї проблеми.

Таблиця 1.1

Узагальнення підходів до трактування фінансової безпеки держави

№	Джерело	Трактування
1	[8]	Це здатність забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання
2	[15]	Здатність протистояти існуючим і виникаючим небезпекам і погрозам, що прагнуть завдати фінансової шкоди
3	[16]	Це специфічний вид суспільно-економічних відносин, які виникають між державою та суб'єктами соціально-економічних відносин
4	[18]	Це стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю та якістю системної сукупності фінансових інструментів
5	[30]	Захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, галузей, економіки держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання відповідних зобов'язань
6	[41]	Під фінансовою безпекою розуміємо такий динамічний стан фінансових відносин, за якого б створювались сприятливі умови та необхідні ресурси для розширеного відтворення економічного росту та підвищення життєвого рівня населення, удосконалення національної фінансової системи для успішної протидії внутрішнім і зовнішнім факторам дестабілізації фінансового стану в державі

Фінансова безпека переважно вважається ключовим елементом економічної безпеки країни, оскільки забезпечення економічної стабільності держави неможливе без належної фінансової безпеки. В цьому контексті важливі заяви вітчизняних дослідників, які підкреслюють, що фінансова стабільність є фундаментальною складовою економічної стійкості країни, оскільки економіка країни базується на фінансах, які виступають джерелом її існування. Продовжуючи цю ідею, вчені підтримують необхідність забезпечення та підтримки фінансової стійкості та безпеки країни. Загалом, вплив фінансової безпеки держави поширюється не тільки на країну в цілому, але й на всі галузі національного господарства, приватних підприємців, різні соціальні верстви населення та на суспільство в цілому. Ігнорування фінансової безпеки як наукової категорії та як сфери діяльності може призвести до серйозних наслідків, таких як занепад промисловості, банкрутство компаній і, в кінцевому результаті, підриє системи забезпечення життя країни з можливою втратою її суверенітету [34].

Розробка та практичне використання ефективного механізму забезпечення фінансової безпеки потребує глибокого розуміння сутності цього поняття як наукової категорії, а також визначення факторів, що впливають на неї, і вивчення взаємозв'язків між її різними аспектами. Варто зазначити, що розуміння фінансів як економічної категорії є досить широким, тому і трактування фінансової безпеки має різноманітні відтінки. У сучасній науковій спільноті відсутній загальновизнаний підхід до визначення поняття «фінансова безпека». У зазначеному контексті висвітлені формулювання цього терміну відображають лише певні аспекти фінансової безпеки і не претендують на повноту та всеосяжність його трактування. Фінансова безпека як наукова категорія розглядається науковцями з різних позицій, включаючи: ресурсно-функціональний підхід, який визначає фінансову безпеку як стан захищеності фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин; статичний підхід, що розглядає фінансову безпеку як стан фінансової системи з її різними складовими,

такими як грошово-кредитна, валютна, банківська, бюджетна, податкова тощо, який характеризується збалансованістю і стійкістю до зовнішніх та внутрішніх загроз; правовий підхід, що вбачає в фінансовій безпеці створення умов для функціонування фінансової системи в межах закону та мінімізації можливості незаконного використання фінансових ресурсів; багатосторонній підхід, який розглядає фінансову безпеку як захист фінансових інтересів на всіх рівнях функціонування фінансових відносин та як здатність фінансової системи гарантувати ефективне функціонування національної економічної системи та стабільний економічний розвиток [36].

Аналіз фінансової безпеки певної країни здійснюється за допомогою врахування кількох ключових факторів [19; 37]:

- рівня фінансової незалежності, ураховуючи і зовнішню фінансову допомогу від міжнародних фінансових інституцій, бізнес-структур та інших фінансових учасників, а також рівень залучення інвестицій у національну економіку;
- характеру фінансово-кредитної політики, яка застосовується у державі, включаючи як зовнішні, так і внутрішні аспекти;
- політичної обстановки в країні;
- рівня законодавчого регулювання та забезпечення функціонування фінансового ринку та фінансової сфери держави.

Вивчення фінансової безпеки країни проводиться у контексті як внутрішніх, так і зовнішніх аспектів [24]. З точки зору зовнішніх факторів, це перш за все ступінь фінансової незалежності, що означає відсутність впливу на фінансову систему держави міжнародних фінансових і кредитних інституцій та світового капіталу. Однак у світлі сучасних умов глобалізації, розмови про повну фінансову незалежність не є доцільними. Фінансова безпека країни, включаючи Україну, залежить від світових процесів фінансової глобалізації, які посилюються з кожним роком. Отже, проблема забезпечення фінансової безпеки виходить за межі національних кордонів та інтересів [6].

Рівень фінансової глобалізації, який включає в себе взаємне злиття фінансових ринків, сприяє зростанню мобільності капіталу та активізації його обігу. Сучасні вчені вважають, що в світі сформувалися значні потоки так званих «світових грошей», які не підкоряються національним урядам чи іншим інститутам. Варто зазначити, що вони не виникали через виробничі, торговельні, інвестиційні або споживчі потреби, але в основному виникали внаслідок глобальної торгівлі валютами. Отже, під час розробки стратегії фінансової безпеки країни важливо ретельно вивчати та враховувати поточну та можливу ситуацію на світовому валютному ринку та ринку капіталу [2; 9].

Крім того, фінансова безпека України визначається надійністю правової, організаційної та інституційної бази, політичною ситуацією в країні, рівнем ринкових ризиків, тіньовою економікою та рівнем корупції.

1.2. Структурна характеристика фінансової безпеки

Фінансова безпека держави є складною і багаторівневою системою, що складається з різноманітних елементів з власною структурою та принципами розвитку. Зокрема, фінансова безпека країни включає наступні аспекти [17]:

- бюджетна безпека;
- податкова безпека;
- боргова безпека;
- безпека банківської системи;
- грошово-кредитна безпека;
- інвестиційна безпека;
- валютна безпека
- безпека страхового і фондового ринку.

Щодо бюджетної безпеки, вона визначається здатністю держави до фінансової платоспроможності, з урахуванням балансу між доходами та видатками як державного, так і місцевих бюджетів, а також ефективністю використання бюджетних коштів.

Податкова (фіскальна) безпека країни визначається ефективністю її податкової політики, зокрема, здатністю до оптимального балансу між інтересами держави та інтересами платників податків. З точки зору державних інтересів, це забезпечення необхідного обсягу податкових надходжень для фінансування бюджетних програм. Проте, слід враховувати, що на податкову безпеку країни значно впливають податкові пільги, які інколи можуть бути неправомірними. Оптимізація ставок оподаткування також є ключовою, оскільки високі податкові навантаження можуть призвести до зростання тіньової економіки та зменшення податкових надходжень до бюджету [3].

Боргова безпека країни визначається рівнем її внутрішнього і зовнішнього боргу, а також витратами на його обслуговування та ефективністю використання цих запозичень. Важливо, щоб співвідношення між цими факторами було достатнім для вирішення соціально-економічних потреб суспільства, забезпечуючи стійкість фінансової системи в умовах різноманітних загроз. Таке співвідношення також повинно гарантувати певний рівень фінансової незалежності країни та здатність до виконання платежів для погашення боргових зобов'язань без ризику втрати суверенітету. Крім того, важливим є збереження адекватного рівня платоспроможності та позитивного кредитного рейтингу [10].

Згідно з думкою науковців, фінансову безпеку банківської системи та її компонентів слід розглядати з двох перспектив. По-перше, з урахуванням фінансових наслідків діяльності банківських установ як для країни в цілому, так і для їх клієнтів та партнерів. По-друге, з урахуванням запобігання та усунення реальних і потенційних загроз для фінансового стану банківської системи країни, включаючи Національний банк та комерційні банківські установи. Таким чином, суть фінансової безпеки банку та банківської системи полягає в забезпеченні найефективнішого використання фінансових ресурсів, створенні сприятливих умов для реалізації економічних інтересів банків, запобіганні внутрішнім і зовнішнім загрозам для діяльності

банківських установ та забезпеченні стабільного функціонування системи [14; 20].

Валютна безпека країни визначається насамперед наявністю достатнього обсягу валютних активів, необхідних для підтримки позитивного платіжного балансу та виконання міжнародних зобов'язань. Також важливим є збереження стабільного рівня національної валюти і мінімізація коливань на міжнародних валютних ринках. Це створює сприятливі умови для росту експорту, залучення іноземних інвестицій та інтеграції країни в світове економічне товариство [21].

Грошово-кредитна безпека визначається стабільним курсом національної валюти, наявністю доступних кредитних джерел і прийнятним рівнем інфляції, що сприяє економічному зростанню та збільшенню реальних доходів населення. Важливо, щоб відсоткова ставка за кредитами була на такому рівні, який задовольняв внутрішній попит на гроші, забезпечуючи при цьому сталість грошової маси для виконання потреб споживчого сектора [39].

Інвестиційна безпека країни полягає в досягненні оптимального рівня інвестицій, необхідних для задоволення потреб економіки, включаючи обсяг і структуру капітальних вкладень, і забезпечення ефективного використання вже інвестованих коштів. Вона сприяє збалансованому розподілу іноземних та внутрішніх інвестицій та підтримує позитивний платіжний баланс країни.

Фінансова безпека включає в себе також безпеку фондового ринку, що означає досягнення оптимального рівня капіталізації ринку, що забезпечує стабільність фінансового стану всіх учасників ринку та держави в цілому. Це стосується як ринку державних цінних паперів, так і ринку корпоративних цінних паперів, а також інших елементів ринку, таких як акції, облігації, векселі, казначейські зобов'язання та інші фінансові інструменти.

Фінансова безпека страхового ринку, включаючи окреме підприємство-страховика, полягає в належному рівні фінансового забезпечення страхових компаній, щоб вони могли компенсувати збитки своїх клієнтів за укладеними

страховими угодами та забезпечити ефективне функціонування. Фінансова безпека цього ринку залежить від різних об'єктивних і суб'єктивних факторів, таких як рівень розвитку, фінансові показники і результативність діяльності страхових компаній.

З точки зору стратегічного підходу, фінансова безпека особи, підприємства і країни є нероздільними, оскільки успішне функціонування індивідуальних і суспільних процесів відтворення можливе лише за умови їх взаємодії. Оскільки податки і збори є основою функціонування будь-якої держави, їй вигідно забезпечувати стабільність і довгострокову фінансову безпеку компаній і всіх громадян, які сплачують податки. Для забезпечення фінансової безпеки країни важливо спочатку звернутися до особистої безпеки кожного громадянина. Відповідно до теорії А. Маслоу про ієрархію потреб, безпека, включаючи фінансову, є однією з найважливіших потреб людини. Тому політика держави щодо забезпечення цієї форми безпеки визначає характер кожної держави [22; 26].

Фінансова безпека людини означає стан її життєдіяльності, в якому забезпечується захист її життєвих інтересів, включаючи економічний і правовий аспекти, а також дотримання її конституційних прав і забезпечення гідного рівня життя, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників і загроз.

Для забезпечення цієї безпеки держава має встановлювати відповідні соціальні стандарти і гарантії. Наприклад, для працездатних громадян це означає забезпечення мінімальної заробітної плати на такому рівні, який дозволяє забезпечити достатні ресурси для утримання сім'ї, а для пенсіонерів – гідне проживання та доступ до медичного обслуговування [23].

Найважливішими загрозами фінансовій безпеці людини є порушення прав споживачів, несвоєчасна виплата пенсій і зарплат, високий рівень безробіття, знецінення вкладів та заощаджень, падіння реальних доходів населення та заглиблення соціальної та фінансової нерівності. Фінансова

безпека окремої людини в значній мірі залежить від загального стану економіки та фінансової політики, що реалізується в країні [33].

Фінансова безпека підприємства означає створення умов для захисту комерційної інформації, інтелектуальної власності та корпоративних даних, а також здатність підприємства відстоювати себе від негативного впливу зовнішнього середовища. Це вимагає ефективного використання наявних ресурсів для запобігання, уникнення та протистояння ризикам, забезпечуючи при цьому стабільну діяльність в теперішньому і майбутньому.

Фінансова безпека компанії в значній мірі залежить від результативності управління капіталом, якістю менеджменту та фінансового планування, впровадження новаторських технологій та налагодження інформаційних процесів. Оцінка і управління економічними ризиками, а також пристосування до змін на ринкових умовах, є важливими складовими в забезпеченні ефективної діяльності підприємства [27].

Стан фінансової безпеки країни визначається рівнем безпеки її окремих регіонів, їх взаємозалежністю та забезпеченням поступового розвитку. Фінансова безпека регіону означає його фінансову незалежність та здатність до максимального використання конкурентних переваг. Вона проявляється у стабільності регіональної економіки, захисті форм власності та здатності розвиватися та прогресувати, забезпечуючи ефективну діяльність та стримуючи дестабілізуючі фактори [29].

Узагальнюючи, слід відзначити, що забезпечити безпечний рівень життя громадян, функціонування бізнесу та розвиток регіонів та країни в цілому видається складним завданням, оскільки інтереси різних суб'єктів можуть не збігатися. Оскільки, те що є безпечним для одного суб'єкта, може бути не вигідним для іншого, і навпаки.

1.3. Методика оцінювання фінансової безпеки держави

У цьому розділі розглянемо теоретичні засади формування механізму фінансової безпеки країни. Для цього здійснимо теоретичний аналіз підходів до формування такого механізму та здійснимо його моделювання. При проведенні теоретичного аналізу фінансової безпеки важливо звернути увагу на необхідність перевірки та уточнення термінів «фінансова безпека держави» і «забезпечення фінансової безпеки держави». Перший термін відноситься до постійного розвитку самої фінансової системи, тоді як другий описує сукупність правових та адміністративних відносин. Отож, забезпечення фінансової безпеки держави потребує відповідного механізму, який включає систему адміністративних та організаційно-правових заходів для виявлення, попередження та подолання загроз (рис. 1.1).

Реалізація механізму забезпечення фінансової безпеки базується на теоріях, концепціях, відповідній стратегії та тактиці. Крім того, вона потребує виконання відповідної фінансової політики, встановлення необхідних інститутів забезпечення безпеки та ідентифікацію державних інтересів. Класифікація загроз, використання відповідних інструментів та засобів також важливі у процесі забезпечення безпеки.

Загалом, стратегія фінансової безпеки спрямована на розробку та впровадження заходів, що корисні для держави та допомагають подолати негативні тенденції [40].

Стратегія забезпечення фінансової безпеки повинна бути націлена на розробку та послідовне впровадження заходів, спрямованих на закріплення та розвиток позитивних процесів та подолання негативних тенденцій у фінансовій діяльності організацій.

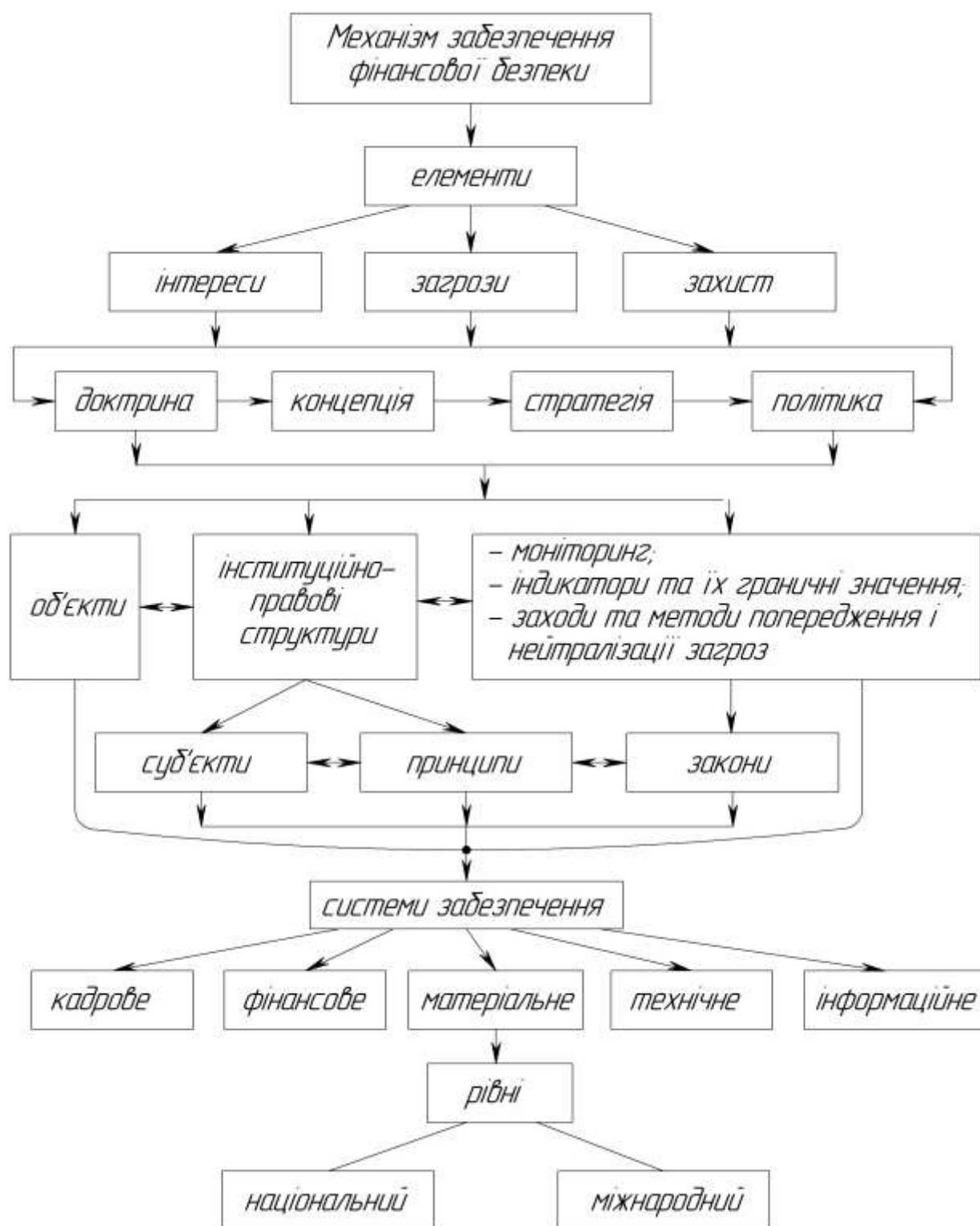

Рис.1.1. Механізм забезпечення фінансової безпеки держави

Джерело: сформовано на основі [1; 15].

Однак, у формуванні механізму забезпечення фінансової безпеки важливо встановити критерії для оцінки цього процесу. Враховуючи відсутність єдиного теоретичного підґрунтя в цій сфері, можна використовувати підходи до визначення критеріїв та інтегральних показників фінансової безпеки, відповідно до методології розрахунку рівня економічної безпеки України [38].

Окреслена методологія спрямована на визначення інтегрального індексу фінансової безпеки та включає перелік основних показників стану безпеки з їх оптимальними, пороговими та критичними значеннями. Вона ґрунтується на системному аналізі показників фінансової безпеки та враховує майбутні загрози для безпеки країни.

Уряд, зокрема Міністерство економіки України здійснює практичне застосування цієї методології, а основні показники та їх порогові значення наведені у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

**Індикатори та порогові значення індикаторів стану
фінансової безпеки України**

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення
1. Бюджетна безпека		
1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	не більше 30
1.2	Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	не більше 3
1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	не більше 30
1.4	Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	не більше 5
1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	не більше 15
1.6	Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України, %	не більше 30
2. Безпека грошового ринку та інфляційних процесів		
2.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	не більше 50
2.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	не більше 2
2.3	Обсяг готівки, % до ВВП	не більше 4
2.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	не більше 107
2.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів наданих банківськими установами, %	не менше 30
2.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів банківських установ	не більше 5

	відносно інфляції, %	
3. Валютна безпека		
3.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	не більше 6
3.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	не більше 25
3.3	Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	не менше 3
4. Боргова безпека		
4.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	не більше 55
4.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	не більше 25
4.3	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, доларів США	не більше 200
4.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 70
4.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 12
4.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, %	не більше 20
4.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	не більше 30
4.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	не більше 25
4.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	не більше 30
5. Безпека страхового ринку		
5.1	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	8-12
5.2	Показник щільності страхування (страхові премії на одну особу), доларів США	не менше 140
5.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	не менше 30
5.4	Рівень страхових виплат, %	не менше 30
5.5	Частка премій, що належать перестраховикам нерезидентам, %	не більше 25
5.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	не більше 30
6. Безпека фондового ринку		
6.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	60-90
6.2	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	3-4
6.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	не більше 30
7. Банківська безпека		
7.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	не більше 30
7.2	Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП	не менше 30

Джерело: складено на основі [12; 25].

Практична важливість та результативність впровадження теоретичних концепцій потребують не лише встановлення критеріїв безпеки, але й розробки принципів налагодження та функціонування системи забезпечення

фінансової безпеки держави. Для ретельного вивчення механізму забезпечення фінансової безпеки необхідно ідентифікувати такі складові: об'єкти, суб'єкти, інтереси, загрози та заходи захисту. Згідно з результатами теоретичного аналізу можна стверджувати, що суб'єктом фінансової безпеки є сама фінансова система, включаючи всі її галузі та компоненти.

Загалом, об'єктами фінансової безпеки є [5; 30]:

- людина та громадянин, домогосподарства;
- підприємства, установи, організації;
- окремі території та регіони;
- суспільство (матеріальні та інтелектуальні цінності, інформаційне та екологічне середовище, природні ресурси);
- держава.

У той час як суб'єктами забезпечення фінансової безпеки країни є [5; 30]:

- Президент України;
- Кабінет Міністрів України;
- Рада національної безпеки і оборони України;
- міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;
- Національний банк України;
- суди загальної юрисдикції;
- прокуратура України;
- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;
- Служба безпеки України;
- Державна прикордонна служба України;
- громадяни України та їх об'єднання.

За умови, що прагнемо створити систему управлінських заходів для стратегічного керівництва фінансовою безпекою країни, важливо мати наявний методичний апарат для оцінювання її рівня. З цією метою ми проведемо аналіз існуючих підходів для розробки власного авторського підходу до оцінки фінансової безпеки країни. На сьогодні багато науковців

звернулися до дослідження теоретичних аспектів оцінки фінансової складової національної безпеки. Наприклад, у своїй роботі І. В. Журавльова розробила власну систему показників для оцінювання рівня фінансової безпеки за п'ятьма секторами економіки: бюджетним, фінансовим, зовнішньоекономічним, соціальним та грошово-валютним.

Для системного підходу до розгляду поняття фінансової безпеки необхідно представити пріоритетні національні інтереси та потенційні загрози національним інтересам, а отже, фінансовій безпеці України. Таким чином, пріоритетними національними інтересами в економічній сфері є [11; 28]:

- створення конкурентоспроможної, соціально відповідальної економічної моделі та забезпечення сталого підвищення рівня життя та благополуччя людини;
- інтеграція України до європейського співтовариства, включаючи фінансово-економічну інтеграцію;
- розвиток взаємовигідних відносин з іншими країнами для реалізації інтересів України.

Отже, комбінування макроекономічних цілей, цілей економічного зростання та соціального захисту населення є основними національними економічними інтересами України та ключовими напрямками економічної політики. Загалом, створення ефективної системи фінансової безпеки передбачає чітке визначення потенційних загроз у різних сферах, джерел цих загроз, а також ресурсів, необхідних для ефективного протидії цим загрозам. Відповідно, перелік можливих загроз національній безпеці держави в економічній сфері наведено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

**Систематизація загроз національній безпеці України
в економічній сфері**

Згідно Закону України «Про національну безпеку України»	Згідно Стратегії національної безпеки України
Істотне скорочення ВВП, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку;	Структурні деформації у економіці, неефективність використання ресурсів, переважання галузей з невеликою часткою доданої вартості, що спричиняє низьку конкурентоспроможність продукції;
послаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки;	нестійкість економічного зростання та його надмірна залежність від зовнішніх чинників;
нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави; відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам; зростання кредитних ризиків;	неефективність захисту права власності, відсутність умов для формування необхідного інвестиційного потенціалу в національній економіці, зокрема розвинених фінансового та фондового ринків, несприятливий макроекономічний та політико-правовий клімат;
критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків;	недосконалість податкової системи, низька ефективність податкового адміністрування та контролю;
нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості;	недосконалість механізмів захисту внутрішнього ринку від несумлінної конкуренції з боку імпортової продукції, неефективність боротьби з контрабандою;
велика боргова залежність держави, критичні обсяги державного зовнішнього і внутрішнього боргів;	низький рівень конкуренції та монополізація окремих галузей промисловості та постачання товарів;
небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки;	надмірна залежність від імпорту енергетичних ресурсів;
неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища;	монополізація іноземним капіталом стратегічно важливих галузей національної економіки, що загрожує стабільності окремих товарних ринків;
неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження;	високий рівень тінізації економіки, зумовлений розповсюдженням напівлегальних методів ухилення від оподаткування, криміналізацією економічних відносин;
„тінізація” національної економіки;	поглиблення регіональної диференціації;
переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними.	деградація науково-технічного потенціалу, нерозвиненість національної інноваційної системи, низька інноваційна активність суб'єктів господарювання.

Джерело: складено на основі [4; 7; 37].

Сучасна динаміка соціально-економічних та фінансових процесів, як в Україні, так і в світі загалом, настільки складна, що потребує створення ефективної та економічно обґрунтованої системи для захисту власних інтересів та гарантування національної та фінансової безпеки держави. Основною метою політики національної безпеки України є забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, національної єдності на основі демократичного прогресу суспільства та держави, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також створення умов для динамічного економічного зростання та підвищення добробуту населення. Для досягнення цієї мети необхідно покращити інвестиційний клімат, зокрема, шляхом ефективного захисту прав власності, удосконалення регуляторного та підприємницького законодавства, боротьби з монополізмом і розвитку фінансового та фондового ринків. Необхідно також значно підвищити ефективність використання бюджетних коштів, встановити систему ефективного державного контролю за діяльністю монополістів та використанням їхніх фінансових ресурсів. Крім того, важливо забезпечити зменшення рівня тіньової економіки, припинити відтік капіталу за кордон, збалансувати розвиток державного сектору, забезпечити стабільність національної валюти та провести збалансовану кредитно-боргову політику, яка б враховувала як внутрішні, так і зовнішні аспекти державної фінансової системи.

Висновки до розділу 1

Визначено суть фінансової безпеки держави та її ключові складові, до яких, в результаті проведеного теоретичного аналізу зачислено: бюджетну безпеку, боргову безпеку, безпеку грошового ринку, валютну безпеку, безпеки банківського та небанківського ринків. Запропоновані тлумачення цих понять з точки зору теорії безпеки.

Проведено аналіз теоретичних підходів до формування механізму забезпечення фінансової безпеки. Запропоновано теоретичну модель механізму забезпечення фінансової безпеки України. Така модель передбачає наявність концепції фінансової безпеки, що узгоджується із політикою економічної та національної безпеки.

Здійснено адаптацію системи показників для розрахунку комплексного показника фінансової безпеки за методикою, яка передбачає обчислення ряду безпечних показників та врахування їх вагового значення: боргова безпека (0,2023), бюджетна безпека (0,1743), безпека грошового ринку та інфляційних процесів (0,1753), валютна безпека (0,1686), банківська безпека (0,1724), безпека небанківського фінансового ринку (0,1068).

Проаналізовано основні принципи забезпечення та визначені основні об'єкти фінансової безпеки, такі як: людина та громадянин, домогосподарство; підприємства, установи, організації; окремі території та регіони; суспільство (інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне та екологічне середовище, природні ресурси); держава. Також було здійснено класифікацію та систематизацію загроз економічній та фінансовій безпеці держави на основі діючого законодавства.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз та оцінка бюджетної та боргової безпеки України

З метою аналізу поточного стану та тенденцій у фінансовій стійкості та безпеці України потрібно застосувати відповідні методи розрахунків, використовуючи раніше згадану методологію, що спроектована для оцінки інтегрального індексу фінансової безпеки країни. Ця методологія була розроблена для визначення загального рівня економічної безпеки України як складової частини національної безпеки. Вона передбачає використання конкретного набору показників стану економічної безпеки країни. Загалом, ця методологія ґрунтується на комплексному аналізі основних індикаторів економічної стійкості, що дозволяє визначити основні загрози для економічної безпеки країни. Міністерство економіки України відповідає за реалізацію цієї методології оцінки. Варто відзначити, що оцінка рівня економічної безпеки країни неможлива без розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки країни. Оскільки фінансовий аспект є одним із найважливіших для економічної стійкості країни, розрахунок відповідного інтегрального показника є ключовим інструментом для оцінки стійкості та безпеки і прогнозування її розвитку. Для проведення процесу ідентифікації та оцінки рівня фінансової безпеки країни слід скористатися методологією розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості країни, що передбачає оптимальні, критичні та ризиковані значення відповідних показників [35]. Ця методологія базується на розрахунку певних показників, що є складовими інтегрального показника фінансової безпеки, і враховує їх вагові коефіцієнти, що подані у таблиці 1.2. Отож, згадана методика ґрунтується на розрахунку показників, які є складовими інтегрального індексу фінансової безпеки та враховує вагові значення, що наведені на рис. 2.1.

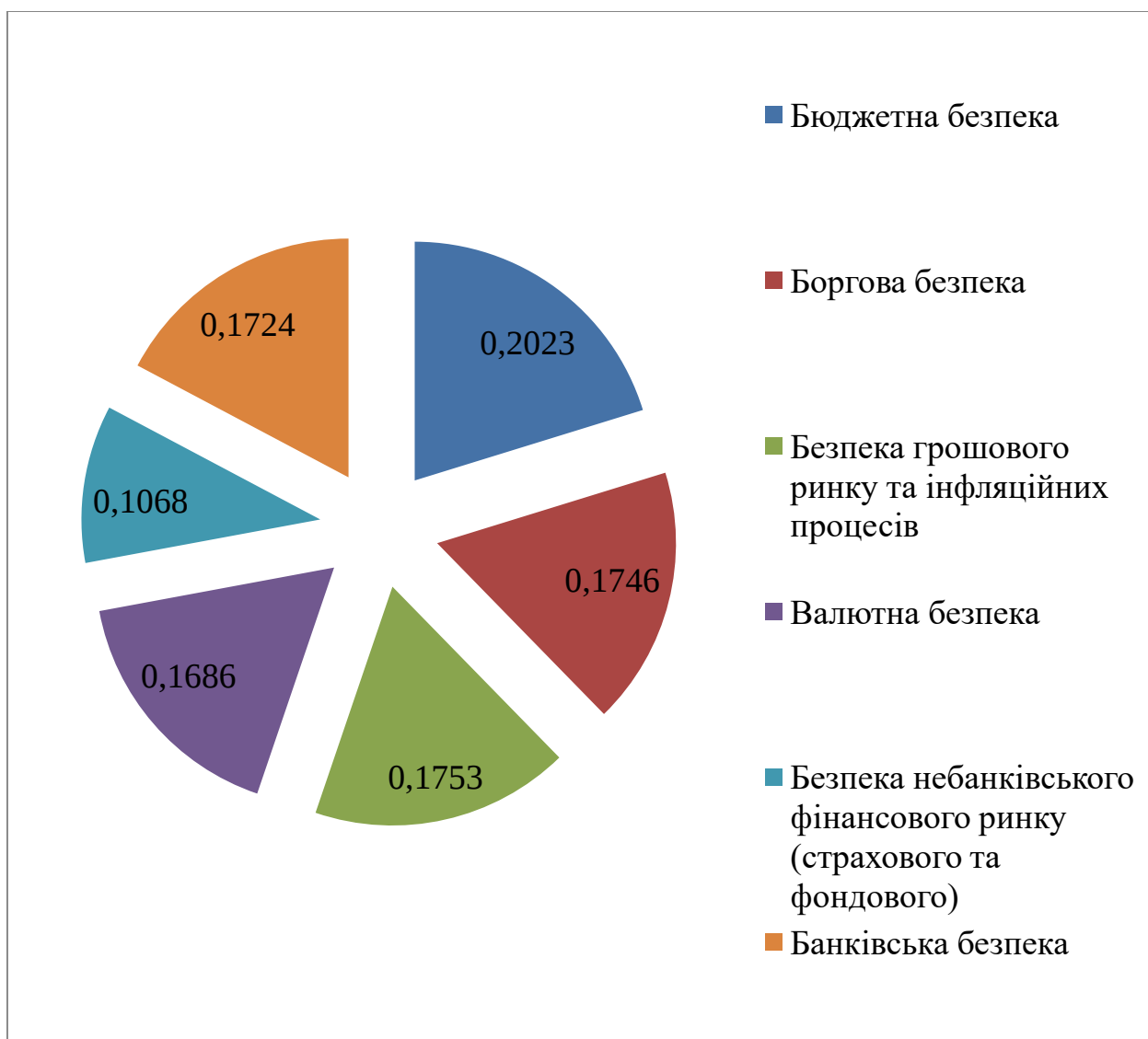

Рис. 2.1. Складові інтегрального показника фінансової безпеки та їх вагові значення

Таким чином, для розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки слід провести розрахунок усіх його складових (бюджетна безпека, боргова безпека, безпека грошового ринку та інфляційних процесів, валютна безпека, безпека небанківського фінансового ринку (страхового та фондового), банківська безпека).

Початковим етапом реалізації цієї методики дослідження виступає розрахунок показника бюджетної безпеки України за період 2020-2023 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

**Результати розрахунку основних показників
бюджетної безпеки України за 2020-2023 рр.**

№	Індикатор, одиниця виміру		2020	2021	2022	2023
1	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	0,2788	-5,1	-5,5	-3,5	-20,6
2	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних коштів сектору загального державного управління, % до ВВП	0,2414	-0,03	-0,21	-0,18	-0,22
3	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	0,2102	27,3	33,8	63,1	81,5*
4	Співвідношення загальних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	0,2696	8,7	9,2	7,3	8,0
Бюджетна безпека			0,67	0,61	0,47	0,38

Джерело: розраховано автором на основі [13; 31; 32].

З результатів розрахунків можна зробити висновок, що 2/3 показників бюджетної безпеки мають негативне значення протягом аналізованого періоду, тобто їх значення є загрозливим, небезпечним або критичним (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2.

**Значення основних показників бюджетної безпеки України
за 2020-2023 рр.**

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2020	2021	2022	2023
1	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	не менше -2	Н	Н	З	К
2	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних коштів сектору загального державного управління, % до ВВП	не менше -1	П	З	З	З
3	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	не більше 30	П	Н	К	К
4	Співвідношення загальних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	не більше 30	П	П	П	П

*К – критичне;

Н – небезпечне;

З – загрозливе;

П – позитивне.

З проведених розрахунків можна зробити висновок, що загальний показник бюджетної безпеки має тенденцію до зниження. Якщо протягом 2020-2021 рр. така амплітуда була доволі непомітною то за період 2022-2023 рр. вона є доволі помітною та суттєвою, становлячи 43 % у відсотковому значенні (2023 порівняно із 2020). Беззаперечно, що така тенденція є прямим наслідком збройної агресії росії та початком повномасштабного вторгнення в Україну. Найбільш критичних змін зазнають показники: відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП та рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду).

Відповідно, загальна динаміка бюджетної безпеки за аналізований період є двозначною: зростаючий тренд протягом 2020-2021 рр. та спадний протягом 2022-2023 рр. (рис. 2.2).

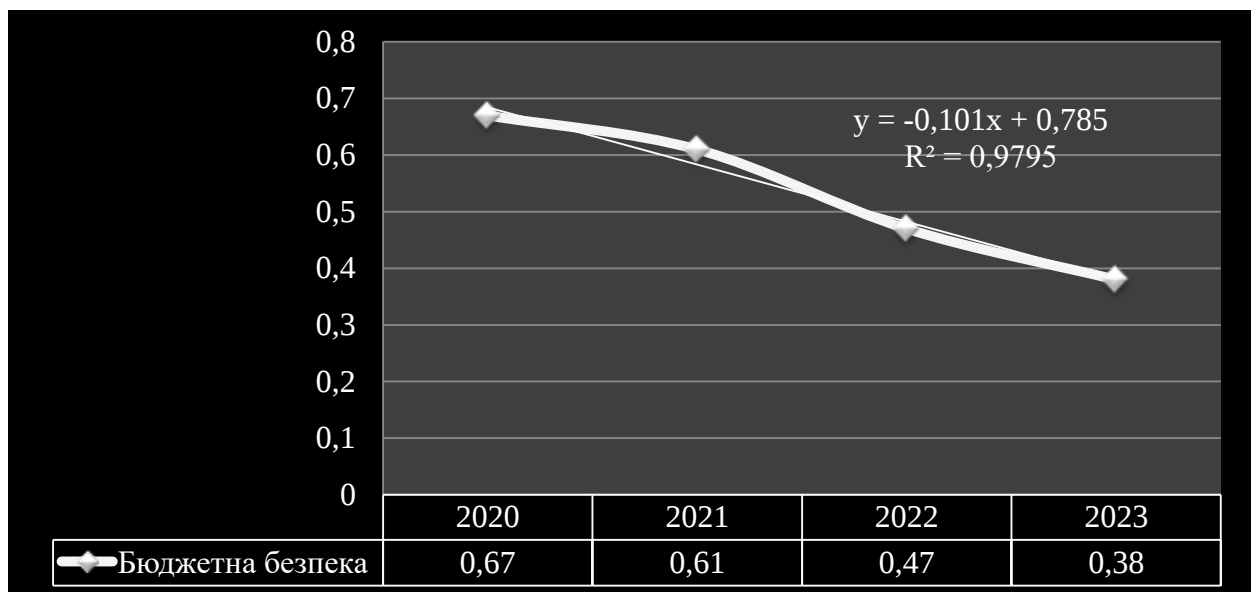

Рис. 2.2. Динаміка показника бюджетної безпеки України за 2020-2023 рр.

Можна сміливо стверджувати, що показник бюджетної безпеки у довоєнний період часу мав позитивну динаміку та тенденцію, що свідчить про зважену державну політику у бюджетній сфері, однак із початком повномасштабного вторгнення росії фінансові реалії змінили курс радикально. Відповідно простежується абсолютно протилежна тенденція пов'язана із падінням рівня бюджетної безпеки країни.

Наступним кроком буде аналіз показника боргової безпеки України. Алгоритм залишається тим же: виконання розрахунків ключових складових показника боргової безпеки країни та формування загального (інтегрального) показника боргової безпеки. Отримані результати порівнюються з пороговими значеннями відповідних показників, які передбачено в попередніх дослідженнях [23]. Такий аналіз сприятиме ідентифікації потенційних загроз для фінансової стійкості та безпеки країни та послужить основою для розробки стратегії зміцнення рівня фінансової стійкості та безпеки України у повоєнний період. Основні результати наведені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

**Розрахунок основних показників оцінки боргової безпеки України
за 2020-2023 рр.**

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2020	2021	2022	2023
1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	0,2195	60,8	48,9	78,4	101,3
2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	0,2214	42,7	44,1	54,1	74,4
3	Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) на первинному ринку, %	0,1830	10,20	11,34	18,26	18,7
4	Індекс ЕМВІ + Україна	0,1778	965	1084	934	230
5	Відношення офіційних міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу	0,1983	37	41,6	26,6	27,9
Боргова безпека			0,6	0,59	0,51	0,46

Джерело: розраховано автором на основі [13; 31; 32].

Відповідно у таблиці 2.4 наведено співставлення отриманих результатів обчислення показника боргової безпеки із їх пороговими значеннями.

Таблиця 2.4.

**Значення основних показників боргової безпеки України
за 2020-2023 рр.**

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2020	2021	2022	2023
1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	не більше 55	З	П	К	К
2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	не більше 25	К	К	К	К
3	Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) на первинному ринку, %	не більше 7	Н	К	К	К
4	Індекс EMBI + Україна	не більше 500	К	К	К	З
5	Відношення офіційних міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу	не менше 41	Н	К	К	К

*К – критичне;

Н – небезпечне;

З – загрозливе;

П – позитивне.

Результати проведених розрахунків демонструють загрозливу тенденцію, а саме $\frac{3}{4}$ проаналізованих показників, які входять до складу індексу боргової безпеки, мають критичне значення.

В результаті аналізу, представленого у таблиці, виявлено, що показники державного боргу в основному мають критичні значення. Отримані дані свідчать про зростання обсягів боргових зобов'язань держави та, відповідно, про підвищення рівня її боргової залежності від інших країн. Така ситуація є наслідком воєнного вторгнення росії та активної фази війни. В результаті чого Україна інтенсивно наращувала іноземні кредити для фінансування державного бюджету, а також зниження курсу національної валюти. Таким чином, спостерігається негативний тренд у сфері боргової безпеки, що потребує негайних заходів для вирішення цієї проблеми (див. рисунок 2.3).

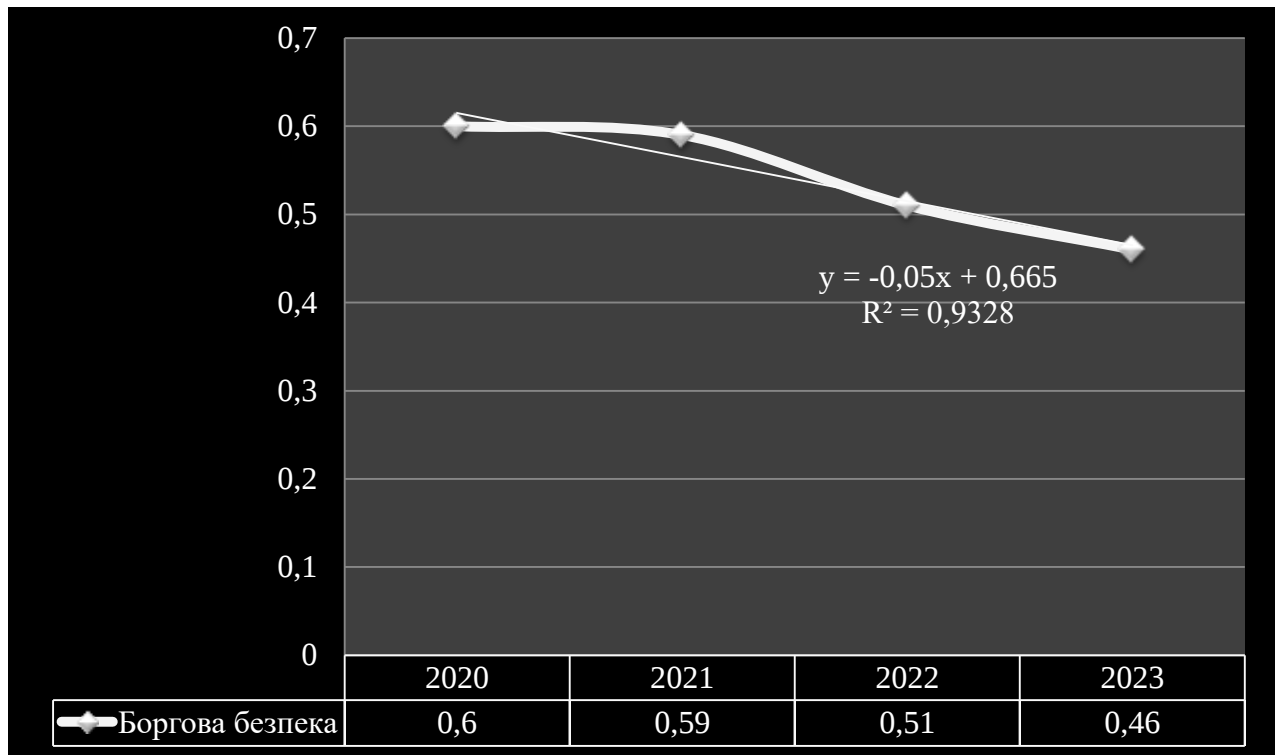

Рис. 2.3. Динаміка показника боргової безпеки України за 2020-2023 рр.

На цьому етапі аналізу було розраховано показники бюджетної та боргової безпеки держави, що є складовими інтегрального показника фінансової безпеки країни.

2.2. Оцінка стану безпеки грошового ринку, інфляційних процесів та валютної безпеки держави

Перейдемо до наступного етапу, взятого за основу алгоритму оцінки фінансової безпеки держави, який передбачає розрахунок показників безпеки грошового ринку та інфляційних процесів та валютної безпеки України, порівняння їх значень із пороговими значеннями та їх оцінка.

Основні результати розрахунків представимо у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

**Розрахунок основних показників оцінки безпеки грошового ринку
та інфляційних процесів в Україні за 2020-2023 рр.**

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2020	2021	2022	2023
1	Частка готівки поза банками в загальній грошовій масі (M_0 / M_3), %	не більше 25	28,51	27,51	28,5	25,8
2	Різниця між процентними ставками, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім НБУ), %	не більше 5	7,5	7,9	9,0	4,6
3	Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім НБУ) у національній валюті, відносно індексу споживчих цін, %	не більше 5	3,1	1,7	0,62	6,84
4	Частка споживчих кредитів населенню в загальній структурі кредитів резидентам, %	не більше 10	10,17	12,01	14,13	16,2
5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів наданих банківськими установами, %	не менше 30	50,6	56,15	57,24	56,63
6	Загальний обсяг вивезених фінансових ресурсів за межі країни, млрд дол.	не більше 10	15,1	14,30	13,87	12,21
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів			0,59	0,65	0,68	0,62

Джерело: розраховано автором на основі [13; 31; 32].

Проведений аналіз результатів розрахунків та їх порівняння із пороговими значеннями (див. табл. 2.6) дозволяє зробити висновок, що більшість показників стійкості грошового ринку та інфляційних процесів в Україні за період з 2020 по 2023 роки мають небезпечне або критичне значення, при цьому не спостерігається жодного позитивного значення аналізованих показників. Це, знову ж таки, головним чином, є наслідком війни в Україні.

Таблиця 2.6.

**Значення основних показників безпеки грошового ринку та
інфляційних процесів в Україні за 2020-2023 рр.**

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2020	2021	2022	2023
1	Частка готівки поза банками в загальній грошовій масі (M0 / M3), %	не більше 25	З	З	З	З
2	Різниця між процентними ставками, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім НБУ), %	не більше 5	З	З	К	З
3	Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім НБУ) у національній валюті, відносно індексу споживчих цін, %	не більше 5	Н	Н	Н	Н
4	Частка споживчих кредитів населенню в загальній структурі кредитів резидентам, %	не більше 10	З	З	К	К
5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів наданих банківськими установами, %	не менше 30	К	К	К	К
6	Загальний обсяг вивезених фінансових ресурсів за межі країни, млрд дол.	не більше 10	К	К	К	К

*К – критичне;

Н – небезпечне;

З – загрозливе;

П – позитивне.

Негативні показники стійкості грошового ринку та інфляційних процесів становлять серйозну загрозу для економіки країни, проте їх значення є результатом впливу геополітичних та макроекономічних факторів зовнішнього середовища. Недоречна політика уряду у період 2010-2014 років призвела до зростання інфляції та розмірів зовнішнього та внутрішнього боргу України. Додатково, штучне стримування курсу національної валюти ще більше погіршило стан безпеки країни через драматичне зниження курсу

гривні. Тому, основні урядові заходи управління з 2014 по 2020 роки були спрямовані на подолання негативних наслідків цієї ситуації. Однак, пандемія коронавірусу та російська агресія призвели до подальшого послаблення стійкості грошового ринку та збільшення інфляційних процесів в Україні.

Загалом, загальна тенденція в показниках стійкості грошового ринку та інфляційних процесів не є стабільною. Спостерігається постійне коливання рівня цих показників. Проте загальний тренд (рис. 2.4), в основному, є негативним, що передбачає подальше зниження рівня стійкості у майбутньому, враховуючи тривалість воєнних дій.

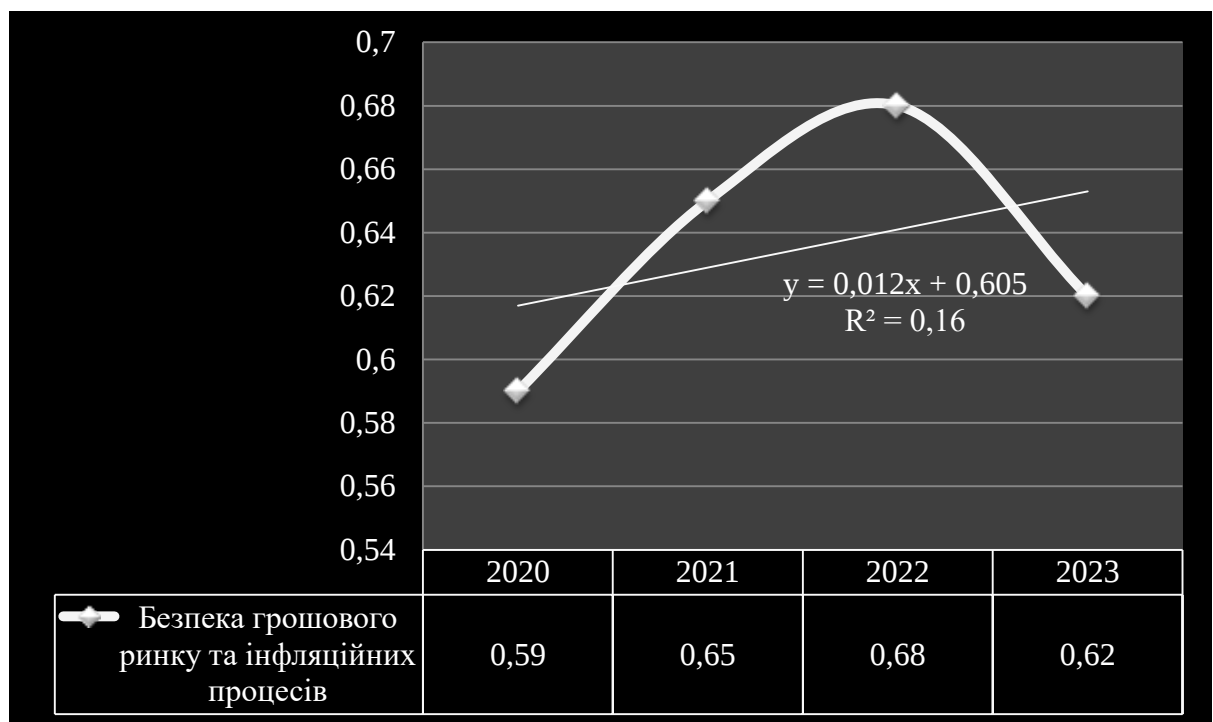

Рис. 2.4. Динаміка показника боргової безпеки грошового ринку та інфляційних процесів в Україні за 2020-2023 рр.

Наступним етапом обраного алгоритму дослідження буде розрахунок та аналіз індексу валютної безпеки України. проведемо розрахунок показників, що є складовими індексу валютної безпеки України (табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

**Розрахунок основних показників оцінки валютної безпеки
України за 2020-2023 рр.**

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2020	2021	2022	2023*
1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	не більше 6	16	4	2	5
2	Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, грн	не більше 1	9,09	-8,78	-2,14	6,54
3	Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	не менше 3	3,7	3,6	3,4	3,6
4	Частка кредитів в іноземній валюті в загальній сумі кредитів, %	не більше 30	49,4	43,9	42,8	39,7
5	Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд дол	не більше 2	2,48	2,14	1,48	2,58
6	Рівень доларизації грошової маси, %	не більше 25	32,16	31,9	29,25	30,12
Валютна безпека			0,42	0,40	0,38	0,39

* деякі дані наведено за 9 місяців 2023 р.

Джерело: розраховано автором на основі [13; 31; 32].

Провівши розрахунки складових індексу валютної безпеки України можемо зробити висновок, що загальний тренд є негативним. Спостерігається поступове зниження значення цього індексу, а у 2023 році простежується незначне його покращення. Знову ж таки, більшість показників, що є складовими індексу валютної безпеки мають негативне значення за аналізований період. Таку тенденцію можна простежити провівши порівняння значень цих показників та їх порогових значень (табл. 2.8).

Таблиця 2.8.

**Значення основних показників валютної безпеки України
за 2020-2023 рр.**

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2020	2021	2022	2023
1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	не більше 6	К	П	П	П
2	Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, грн	не більше 1	К	П	П	К
3	Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	не менше 3	З	З	З	З
4	Частка кредитів в іноземній валюті в загальній сумі кредитів, %	не більше 30	К	К	К	К
5	Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд дол.	не більше 2	З	З	П	Н
6	Рівень доларизації грошової маси, %	не більше 25	К	К	З	К

*К – критичне;

Н – небезпечне;

З – загрозливе;

П – позитивне.

Варто також відзначити умовно позитивну динаміку показника темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду. Протягом аналізованого періоду цей показник здебільшого демонструє позитивне значення у порівнянні його значення та порогових значень.

У цілому, стан валютної безпеки країни показує відносно негативні результати, що знову є наслідком значного відтоку капіталу та збільшеного попиту на іноземну валюту в результаті воєнних дій. Це відображає бажання населення та бізнесу захистити свої активи від потенційних загроз, спричинених воєнним конфліктом з Росією. Зауважимо також позитивний тренд у валютній безпеці у 2023 р. (див. рисунок 2.5), що свідчить про загальне покращення ситуації в цьому аспекті.

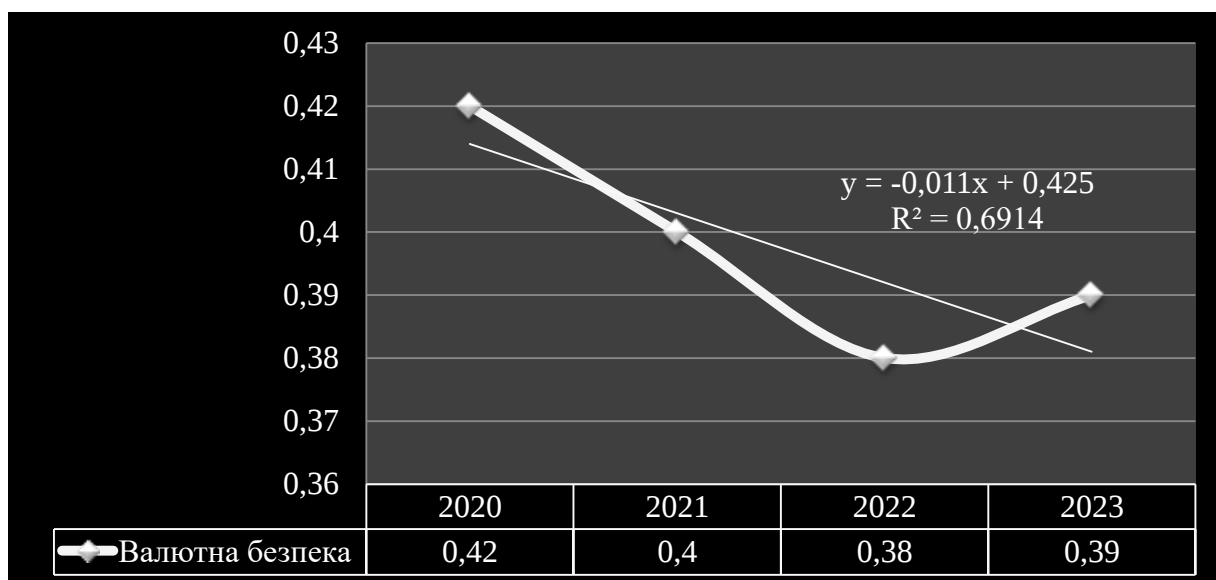

Рис. 2.5. Динаміка показника валютної безпеки України за 2017-2021 рр.

Отож, провівши аналіз показників безпеки грошового ринку та валютної безпеки держави можна зробити висновок, що ситуація значно погіршується у цих сферах із початком повномасштабного вторгнення росії. Відповідно, слід враховувати такі тенденції в процесі формування фінансової та грошово-кредитної політики уряду.

2.3. Дослідження рівня безпеки банківського та небанківського фінансових ринків

На завершальному етапі реалізації обраного алгоритму дослідження слід розрахувати ще дві складові інтегрального індексу фінансової безпеки країни: показників безпеки небанківського фінансового ринку та банківської безпеки України. У таблиці 2.9. наведені результати розрахунків основних показників безпеки небанківського фінансового ринку.

Таблиця 2.9.

**Розрахунок основних показників безпеки
небанківського фінансового ринку (страхового та фондового)
України за 2020-2023 рр.**

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2020	2021	2022	2023
1	Рівень поширення страхових послуг (страхові премії до ВВП), %)	не менше 2	1,48	1,46	0,98	0,87
2	Рівень капіталізації компаній фондового ринку, % ВВП	не менше 1	0,82	0,41	0,28	0,2
3	Рівень стабільності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень (-10%)	не більше 1	1	0	0	0
4	Частка надходжень страхових премій 3-х найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (без страхування життя), %	не більше 12	18,9	21,3	14,9	15,1
Безпека небанківського фінансового ринку (страхового та фондового)			0,31	0,30	0,32	0,29

Джерело: розраховано автором на основі [13; 31; 32].

З результатів проведених розрахунків можемо констатувати про загалом позитивну динаміку показника «рівень поширення страхових послуг (страхові премії до ВВП), %» показника «рівень капіталізації компаній фондового ринку, % ВВП» та показника «рівень стабільності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень (-10%)». Однак протягом аналізованого періоду також простежується вкрай негативна динаміка показника «частка надходжень страхових премій 3-х найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (без страхування життя)». Відповідно, саме цей показник, в кінцевому результаті, дає найбільший вплив на загальну динаміку показника безпеки небанківського фінансового ринку.

Знову ж таки оптимальним методом оцінки буде порівняння показників безпеки небанківського фінансового ринку з їхніми пороговими значеннями. Порівняння проводилося відносно категорій значень, таких як критичне,

небезпечне, загрозливе та позитивне. Результати розрахунків приведені у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10.

Значення основних показників безпеки небанківського фінансового ринку (страхового та фондового) України за 2020-2023 рр.

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2020	2021	2022	2023
1	Рівень поширення страхових послуг (страхові премії до ВВП), %)	не менше 2	З	З	К	К
2	Рівень капіталізації компаній фондового ринку, % ВВП	не менше 1	П	П	П	П
3	Рівень стабільності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень (-10%)	не більше 1	З	П	П	П
4	Частка надходжень страхових премій 3-х найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (без страхування життя), %	не більше 12	К	К	З	З

*К – критичне;

Н – небезпечне;

З – задовільне;

П – позитивне.

Після проведеного аналізу приходимо до висновку, що показники безпеки небанківського страхового ринку, включаючи страхування та фінансову сферу, показують як позитивні, так і негативні значення. Це свідчить про недостатній рівень безпеки на небанківському фінансовому ринку загалом. Загалом, тренд у цій області безпеки є негативним і відображає зниження динаміки (див. рисунок 2.6). Хоча в 2021 році значення показника трохи покращилось, проте загальна тенденція залишається спадною. Однак цей спад не є раптовим і вкрай загрозливим для фінансової безпеки в цілому. Таким чином, приходимо до висновку про нестабільність вітчизняного фінансового та страхового ринків. Зазвичай, це може бути обумовлено недостатнім рівнем страхової та фінансової грамотності населення, яке не розуміє важливості страхування як засобу забезпечення безпеки, а також недовірою населення та малих інвесторів до фінансового та

страхового секторів. Проте, у той же час, воєнні реалії також значно впливають на функціонування страхових та фінансових компаній, що негативно відображається на аналізованих показниках.

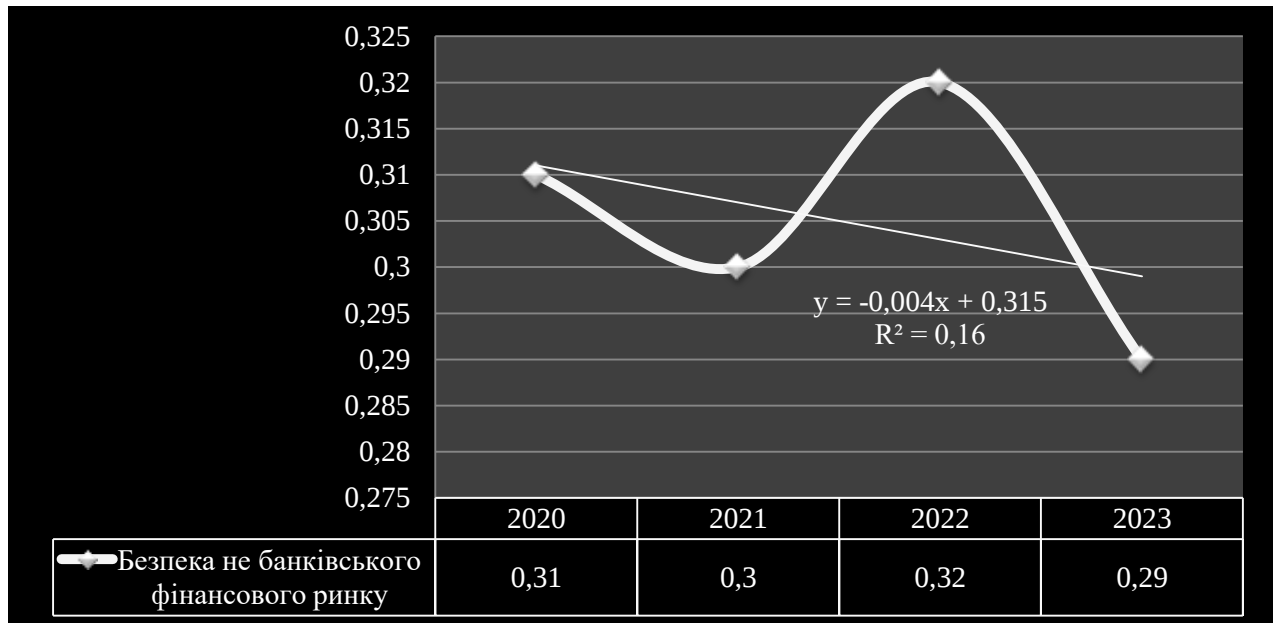

Рис. 2.6. Динаміка показника безпеки небанківського фінансового ринку України за 2020-2023 рр.

Необхідність вдосконалення та розвитку фінансових та страхових ринків є надзвичайно актуальною, особливо в умовах втілення євроінтеграційних стратегій України. Для фінансової системи країни взагалі велике значення має обсяг фінансових ресурсів, які перебувають у обігу. Це означає фінансові ресурси, що належать населенню та малим інвесторам, і, конкретно, необхідність перерозподілу їхніх заощаджень у фінансові інститути. Тим не менш, більшість вітчизняних фінансових агентів схильні тримати ці ресурси «на чорний день», зберігаючи їх у готівковій формі. Такі практики мають дуже негативний вплив на фінансову безпеку країни та фінансовий ринок в цілому.

Завершальним етапом дослідження інтегрального показника фінансової безпеки держави буде аналіз показника банківської безпеки України, результати якого представлені у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11.

**Розрахунок основних показників оцінки банківської безпеки
України за 2020-2023 рр.**

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2020	2021	2022	2023
1	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	не більше 30	30,47	54,54	52,65	53,62
2	Співвідношення банківських кредитів і депозитів в іноземній валюті, %	не більше 60	134,5	125,88	107,8	105,26
3	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	не більше 30	39,6	46,3	48,05	49,58
4	Відношення довгострокових (понад 1 року) кредитів до депозитів, разів	не більше 3	4,13	0,41	3,76	2,56
5	Рентабельність активів, %	не менше 6	-15,5	-1,38	-1,6	-2,6
6	Відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	не більше 30	92,09	98,37	93,52	91,46
7	Частка активів 5 найбільших банків у загальній вартості активів банківської системи, %	не більше 50	55,6	26,2	90,0	88,9
Банківська безпека – 0,1724			0,38	0,35	0,23	0,28

Джерело: розраховано автором на основі [13; 31; 32].

Проведемо також порівняння показників банківської безпеки із пороговими значеннями, що дозволить оцінити їх. Основні результати порівняння наведемо у таблиці 2.12.

Варто зауважити, що «критична маса» показників мають негативне значення, натомість позитивне – демонструє невелика частина показників. Такі тренди виникають внаслідок, зокрема, зниження довіри населення до банківської системи, що стало результатом воєнних дій на території країни, а також відносно низького рівня довіри до банків у передвоєнний період. Така ситуація свідчить про значні проблеми в Україні щодо надійності та ефективності банківської системи і це негативно впливає на її фінансову безпеку. Більш того, загальний тренд банківської безпеки, то він має нестабільний характер. (рис. 2.7).

Таблиця 2.12.

Значення основних показників банківської безпеки**України за 2020-2023 рр.**

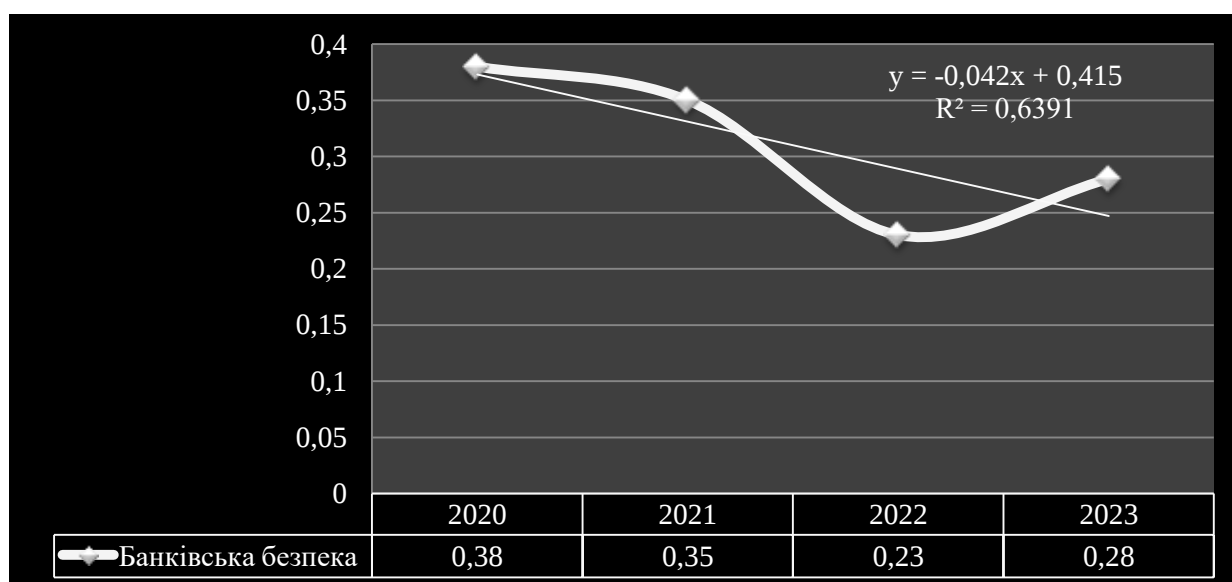
№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2020	2021	2022	2023
1	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	не більше 30	З	К	К	К
2	Співвідношення банківських кредитів і депозитів в іноземній валюті, %	не більше 60	К	К	К	К
3	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	не більше 30	З	К	К	К
4	Відношення довгострокових (понад 1 року) кредитів до депозитів, разів	не більше 3	К	П	З	П
5	Рентабельність активів, %	не менше 6	К	К	К	К
6	Відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	не більше 30	К	К	К	К
7	Частка активів 5 найбільших банків у загальній вартості активів банківської системи, %	не більше 50	З	Н	К	К

*К – критичне;

Н – небезпечне;

З – задовільне;

П – позитивне.

Рис. 2.7. Динаміка показника банківської безпеки України за 2020-2023 рр.

Отож, провівши розрахунок показників, що є складовими інтегрального показника фінансової безпеки країни можемо зробити висновок, що їх

значення здебільшого є негативними, тобто є гіршими за порогові значення. Більш того їх динаміка загалом не викликає оптимізму, а навпаки, вимагає вжиття негайних заходів щодо протидії певного роду загрозам та посилення фінансової безпеки країни, яка перебуває у стані війни. Розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки країни проведемо у наступному розділі.

Висновки до розділу 2

Обґрунтовано доцільність застосування алгоритму для оцінювання фінансової безпеки держави, який передбачає розрахунок показників бюджетної безпеки, боргової безпеки, безпеки грошового ринку та інфляційних процесів, валютної безпеки, безпек небанківського ринку та банківського ринку та, на основі цих результатів, розрахунку інтегрального індексу фінансової безпеки України.

В результаті проведеного аналізу бюджетної безпеки держави зроблено висновки, що $2/3$ показників мають негативне значення протягом аналізованого періоду, тобто загрозливе, небезпечне або критичне. Також встановлено, що загальний показник бюджетної безпеки має тенденцію до зниження. Загалом зміна цього показника у період 2020-2023 становить – 43 %. Найбільш критичних змін зазнають показники: відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП та рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет. Стверджується, що окреслена тенденція є прямим наслідком збройної агресії росії проти України.

Здійснено оцінку показника боргової безпеки шляхом розрахунку його складових та їх порівняння із пороговими значеннями. Визначено, що $3/4$ проаналізованих показників, які входять до складу індексу боргової безпеки, мають критичне значення. Отримані результати свідчать про зростання обсягів боргових зобов'язань держави та підвищення рівня боргової залежності України від країн-партнерів.

Аналіз показників безпеки грошового ринку та інфляційних процесів в Україні демонструє небезпечне або критичне значення більшості показників. Стверджується, що негативні показники стійкості грошового ринку та інфляційних процесів становлять серйозну загрозу для економіки України, проте їх значення є результатом впливу геополітичних та макроекономічних факторів зовнішнього середовища. Зокрема, це політика «дешевих» грошей, збільшення обсягів зовнішнього боргу та штучне стримування курсу національної валюти. Відповідно, пандемія коронавірусу та російська агресія призвели до подальшого послаблення стійкості грошового ринку та збільшення інфляційних процесів в Україні.

Провівши розрахунки складових індексу валютної безпеки України встановлено, що загальний тренд є негативним. Спостерігається поступове зниження значення цього індексу, а у 2023 році простежується незначне його покращення. Попри наявність позитивного значення та динаміки окремих показників, стан валютної безпеки країни показує відносно негативні результати, що знову є наслідком значного відтоку капіталу та збільшеного попиту на іноземну валюту в результаті воєнних дій.

З результатів аналізу показника безпеки небанківського ринку встановлено позитивну динаміку показника «рівень поширення страхових послуг (страхові премії до ВВП), (%)» показника «рівень капіталізації компаній фондового ринку, % ВВП» та показника «рівень стабільності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень (-10%)». Водночас, простежується вкрай негативна динаміка показника «частка надходжень страхових премій 3-х найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (без страхування життя)». Відповідно, саме цей показник, в кінцевому результаті, дає найбільший вплив на загальну динаміку показника безпеки небанківського фінансового ринку, що має спадну динаміку.

Завершальним етапом аналізу став аналіз показників безпеки банківського ринку України. Такий аналіз продемонстрував, що більшість

показників мають негативне значення, натомість позитивне – демонструє невелика частина показників. Така ситуація є наслідком зниження довіри населення до банківської системи та свідчить про значні проблеми щодо надійності та ефективності банківської системи і це негативно впливає на фінансову безпеку України.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

3.1. Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки України

Основним завданням на цьому етапі аналізу є визначення інтегрального показника фінансової безпеки України. Для досягнення цієї мети планується розрахунок інтегрального показника за 2020-2023 роки. Процес розрахунку інтегрального показника буде включати оцінку безпекових показників, які становлять складову частину цього показника, встановлення вагових коефіцієнтів для кожного з цих показників та на їх основі розрахунок інтегрального показника.

Таким чином, після проведення аналізу різних показників в попередньому розділі можна перейти до розрахунку загального індексу фінансової безпеки України. Для цього будуть узагальнені результати оцінки безпекових показників, що входять до складу інтегрального показника фінансової безпеки держави, які представлені у таблиці 3.1. Вагові коефіцієнти натомість представлено у таблиці 3.2

Таблиця 3.1.

Зведені результати розрахунків складових показників інтегрованого показника фінансової безпеки держави

№	Показники	2020	2021	2022	2023
1	Бюджетна безпека	0,67	0,61	0,47	0,38
2	Боргова безпека	0,6	0,59	0,51	0,46
3	Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	0,59	0,65	0,68	0,62
4	Валютна безпека	0,42	0,40	0,38	0,39
5	Безпека не банківського фінансового ринку (страхового та фондового)	0,31	0,30	0,32	0,29
6	Банківська безпека	0,38	0,35	0,23	0,28

Таблиця 3.2.

Основні складові інтегрального показника фінансової безпеки та їх вагові значення

№	Складові елементи інтегрального показника фінансової безпеки	Вагове значення
1	Бюджетна безпека	0,2023
2	Боргова безпека	0,1746
3	Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	0,1753
4	Валютна безпека	0,1686
5	Безпека небанківського фінансового ринку (страхового та фондового)	0,1068
6	Банківська безпека	0,1724

Динаміка зазначених безпекових показників за аналізований період представлена на рисунку 3.1.

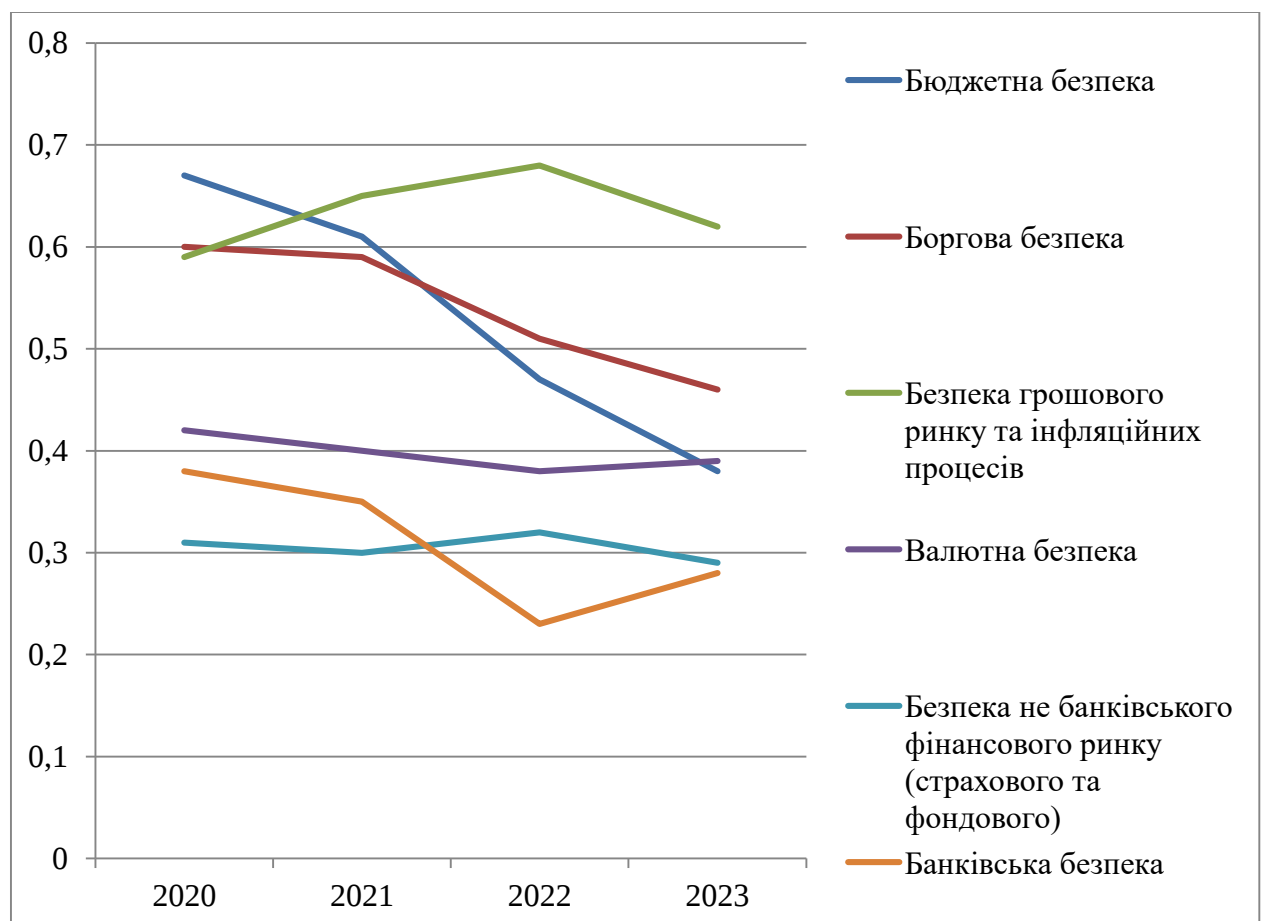

Рис. 3.1. Динаміка основних показників фінансової безпеки за 2020-2023 рр.

Ця методика дозволяє визначити оптимальне значення інтегрального показника фінансової стійкості. Шляхом виконання математичних операцій був проведений розрахунок середньо-вагового коефіцієнта інтегрального показника фінансової безпеки України. Динаміка цього показника за аналізований період подана на рисунку 3.2.

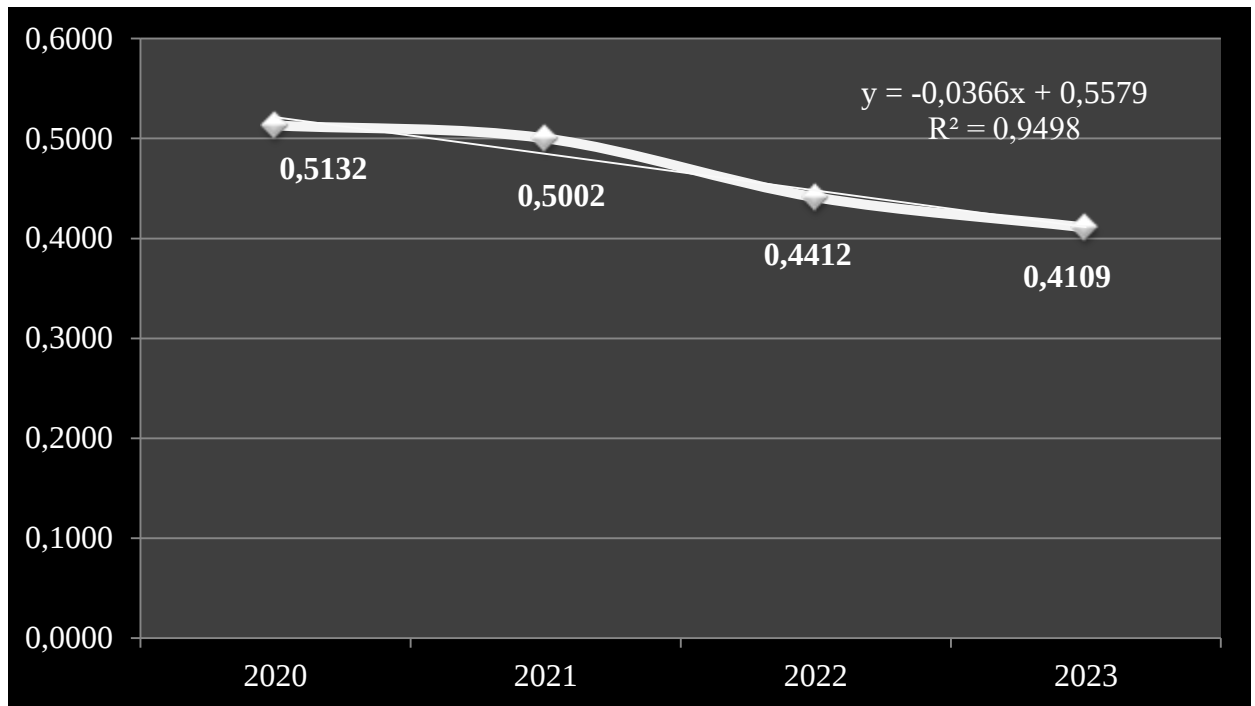

Рис. 3.2. Динаміка інтегрального показника фінансової безпеки за 2020-2023 рр.

В результаті аналізу та обчислень можна зробити висновок, що значення інтегрального показника фінансової безпеки України є менш ніж оптимальним, що також підтверджується обчисленими безпековими показниками, що, у більшості випадків, перевищують порогові значення. Проте, слід зауважити, що інтегральний показник фінансової безпеки демонструє спадну тенденцію, що свідчить про посилення дії різноманітних загроз на фінансову систему.

3.2. Моделювання процесу забезпечення фінансової безпеки України в сучасних реаліях

Для забезпечення фінансової стабільності та безпеки країни необхідно розробити ключові заходи та пріоритетні напрями цього процесу. Такий процес потребує визначення тих показників, які мають найбільший вплив на загальний індекс фінансової безпеки держави, щоб ефективно спрямовувати ресурси на їх поліпшення та протидію відповідним загрозам. Такий підхід базується на розумінні обмеженості наявних ресурсів та основних фінансових учасників. Теоретичною основою такого підходу є принцип Парето – 80/20, згідно якого стверджується, що невелика частина зусиль (20%) забезпечує більшу частину результатів (80%). Отже, прагнемо визначити ті безпекові показники, які мають найбільший вплив на індекс фінансової безпеки України. В попередньому розділі були розраховані основні показники безпеки, що формують індекс фінансової безпеки, а також сам індекс фінансової безпеки. Для визначення факторів найбільшого впливу використаємо кореляційний аналіз, що є доволі поширеним математичним методом досліджень. Кореляційний аналіз є ефективним інструментом для виявлення взаємозв'язків між різними змінними, сприяючи розумінню їх впливу один на одного. У фінансових дослідженнях, наприклад, кореляційний аналіз дозволяє виявити зв'язок між рівнем ризику та доходами, ілюструючи вплив інвестицій на фінансові результати компаній. Варто також наголосити на важливості цього методу у сучасних дослідженнях.

Наступним етапом у проведенні дослідження буде оцінка впливу різних показників безпеки на загальний рівень фінансової стабільності країни. Для досягнення цієї мети використовуватимемо зазначений вище кореляційний аналіз. Зокрема, серед показників, які можуть мати вагомий вплив, було обрано наступні:

x_1 – бюджетна безпека;

x_2 – безпека грошового ринку та інфляційних процесів;

x_3 – боргова безпека;

x_4 – валютна безпека;

x_5 – безпека небанківського фінансового сектору;

x_6 – безпека банківської системи.

Відповідно, залежною змінною (y) за таких обставин виступає інтегральний показник фінансової безпеки держави.

Аналізуючи результати аналізу використаємо запропоновану [] шкалу для того аби оцінити ступінь впливу зазначених факторів ($x_1, x_2 \dots x_6$) на залежну змінну (y). Шкалу представимо у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Шкала рівнів впливу факторів ($x_1, x_2 \dots x_6$) на залежну змінну (y)

№	Діапазон показників	Рівень впливу
1	01 – 0,25	незначний або відсутній вплив
2	0,25 – 0,5	слабка залежність
3	0,5 – 0,8	рівень залежність вище середнього
4	0,8 – 0,99	сильний рівень залежності

Після проведення кореляційного аналізу, ми отримали нагоду визначити рівень впливу окремих чинників на залежну змінну – фінансову безпеку держави. Найвищий рівень впливу (0,997 та 0,998), що відповідає «сильному впливу», спостерігається у факторів x_1 та x_2 . Таким чином, на фінансову стійкість держави найбільший вплив мають бюджетна безпека та стабільність грошового ринку та інфляційних процесів. Вплив інших показників безпеки оцінюється як «слабка залежність» (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Результати кореляційного аналізу впливу факторів на фінансову
безпеку держави**

	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆
Y	-	0,9966	0,9975	-0,3375	0,8033	-0,2284	0,8425
X ₁	-	-	0,9918	-0,3626	0,8185	0,3234	0,8319
X ₂	-	-	-	-0,2704	0,7593	0,3091	0,8089
X ₃	-	-	-	-	-0,8315	0,4000	-0,7233
X ₄	-	-	-	-	-	-0,0756	0,9497
X ₅	-	-	-	-	-	-	-0,2284
X ₆	-	-	-	-	-	-	-

Джерело: розроблено автором

Після визначення впливу окремих показників фінансової безпеки на інтегральний показник фінансової безпеки держави має сенс дослідити, які саме показники справляють значний вплив на рівень бюджетної безпеки та безпеки грошового ринку та інфляційних процесів. Такий аналіз допоможе виявити фактори, що найбільше впливають на рівень бюджетної безпеки та безпеки грошового ринку та інфляційних процесів і, відповідно, загалом на фінансову безпеку країни. Доцільно припустити, що значення цих показників буде значно відрізнятися у часи війни та після неї, але вплив бюджетної безпеки та безпеки грошового ринку та інфляційних процесів залишатиметься стійким. Таким чином, встановивши найбільші фактори впливу уже на бюджетну безпеку та безпеку грошового ринку отримаємо можливість сформулювати адекватні та дієві заходи щодо покращення рівня фінансової безпеки держави.

Використовуючи аналогічний алгоритм здійснимо дослідження впливу факторів $x_{1.1}, x_{1.2} \dots x_{1.4}$ на залежну змінну (y_1) – бюджетну безпеку держави. Серед факторів впливу на залежну змінну (y) обрано наступні фактори, складові індексу бюджетної безпеки:

$X_{1.1}$ – відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %;

$X_{1.2}$ – дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних коштів сектору загального державного управління, % до ВВП;

$X_{1.3}$ – рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %;

$X_{1.4}$ – співвідношення загальних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %.

Y_1 – бюджетна безпека держави.

Аналогічно до першого етапу аналізу, проведемо кореляційний аналіз впливу перелічених факторів на рівень бюджетної безпеки України.

Результати кореляційного аналізу наведемо у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Результати кореляційного аналізу впливу факторів на бюджетну безпеку держави

	Y_1	$X_{1.1}$	$X_{1.2}$	$X_{1.3}$	$X_{1.4}$
Y_1	-	0,7064	0,699	-0,9965	0,7114
$X_{1.1}$	-	-	0,4333	-0,7231	0,1353
$X_{1.2}$	-	-	-	-0,6382	0,20496
$X_{1.3}$	-	-	-	-	-0,7322
$X_{1.4}$	-	-	-	-	-

Джерело: розроблено автором

Результати аналізу демонструють відсутність високого рівня залежності від окреслених факторів, окрім фактора $X_{1.3}$ – рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду). Серед інших факторів із рівнем залежності «вище середнього» варто виокремити – співвідношення загальних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету. Таким чином, можемо підсумувати, що на рівень бюджетної безпеки вагомий вплив здійснюють саме ці фактори.

На наступному етапі здійсимо дослідження впливу факторів $x_{2.1}, x_{2.2} \dots x_{2.4}$ на залежну змінну (y_2) – безпеку грошового ринку та інфляційних процесів.

Для реалізації цього задуму застосуємо той самий алгоритм – встановимо значення факторів впливу на залежну змінну за допомогою кореляційного аналізу:

$x_{2.1}$ – частка готівки поза банками в загальній грошовій масі (m_0 / m_3), %;

$x_{2.2}$ – різниця між процентними ставками, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім НБУ), %

$x_{2.3}$ – рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім НБУ) у національній валюті, відносно індексу споживчих цін, %;

$x_{2.4}$ – частка споживчих кредитів населенню в загальній структурі кредитів резидентам, %;

$x_{2.5}$ – питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів наданих банківськими установами, %;

$x_{2.6}$ – загальний обсяг вивезених фінансових ресурсів за межі країни, млрд дол.

y_2 – рівень безпеки грошового ринку та інфляційних процесів

Результати кореляційного аналізу наведемо у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Результати кореляційного аналізу впливу факторів на безпеку грошового ринку та інфляційних процесів

	y_3	$x_{3.1}$	$x_{3.2}$	$x_{3.3}$	$x_{3.4}$	$x_{3.5}$	$x_{3.6}$
y_3	-	0,6531	0,5500	-0,5418	-0,9729	-0,6567	0,9337
$x_{3.1}$	-	-	0,906558	-0,85104	-0,72246	-0,42668	0,872338
$x_{3.2}$	-	-	-	-0,99212	-0,53429	-0,04351	0,726723
$x_{3.3}$	-	-	-	-	0,497364	-0,04191	-0,68659
$x_{3.4}$	-	-	-	-	-	0,789753	-0,96621
$x_{3.5}$	-	-	-	-	-	-	-0,67952
$x_{3.6}$	-	-	-	-	-	-	-

Джерело: розроблено автором

В результаті проведених розрахунків можемо виокремити два фактори, що мають найбільший вплив на рівень безпеки грошового ринку та інфляційних процесів – частка споживчих кредитів населенню в загальній структурі кредитів резидентам (%) та загальний обсяг вивезених фінансових ресурсів за межі країни (млрд дол.). Градацію впливу окремих факторів представимо у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7.

Рівень впливу факторів на боргову безпеку держави

№	Діапазон показників	Рівень впливу	Фактор
1	01 – 0,25	незначний або відсутній вплив	–
2	0,25 – 0,5	слабка залежність	–
3	0,5 – 0,8	рівень залежності вище середнього	X _{3.1} ; X _{3.2} ; X _{3.3} ; X _{3.5}
4	0,8 – 0,99	сильний рівень залежності	X _{3.4}

Джерело: розроблено автором

Отож, провівши відповідні дослідження можна констатувати, що рівень показника безпеки грошового ринку та інфляційних процесів суттєвий вплив здійснюють такі фактори як:

- частка споживчих кредитів населенню в загальній структурі кредитів резидентам, %;
- загальний обсяг вивезених фінансових ресурсів за межі країни, млрд дол.

Тобто на рівень безпеки грошового ринку та інфляційних процесів та, згідно з результатами дослідження на рівень фінансової безпеки держави також, впливає обсяг вивезених фінансових ресурсів за межі країни та частка споживчих кредитів населенню в загальній структурі кредитів резидентам.

На основі отриманих результатів дослідження проведемо моделювання процесу забезпечення фінансової безпеки України враховуючи сучасні реалії. Перш за все, скористаємось результатами кореляційного аналізу та визначимо пріоритетні напрями державної політики щодо забезпечення фінансової безпеки у сучасних умовах, які сформовано на основі оптимізації чинників, ідентифікованих в процесі кореляційного аналізу:

- рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду);
- співвідношення загальних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету;
- частка споживчих кредитів населенню в загальній структурі кредитів резидентам, %;
- загальний обсяг вивезених фінансових ресурсів за межі країни, млрд дол.

Для моделювання процесу антикризового управління фінансовим сектором України використаємо модель IDEF0 першого та другого рівня. Отож, модель IDEF0 першого рівня для антикризового управління фінансовим сектором України представимо на рисунку 3.3.

Рис. 3.3. Модель IDEF0 першого рівня для процесу забезпечення фінансової безпеки у сучасних умовах

Грунтуючись на визначених в результаті проведених розрахунків факторів впливу маємо можливість створити IDEF0 модель другого рівня. Результати представимо на рисунку 3.4.

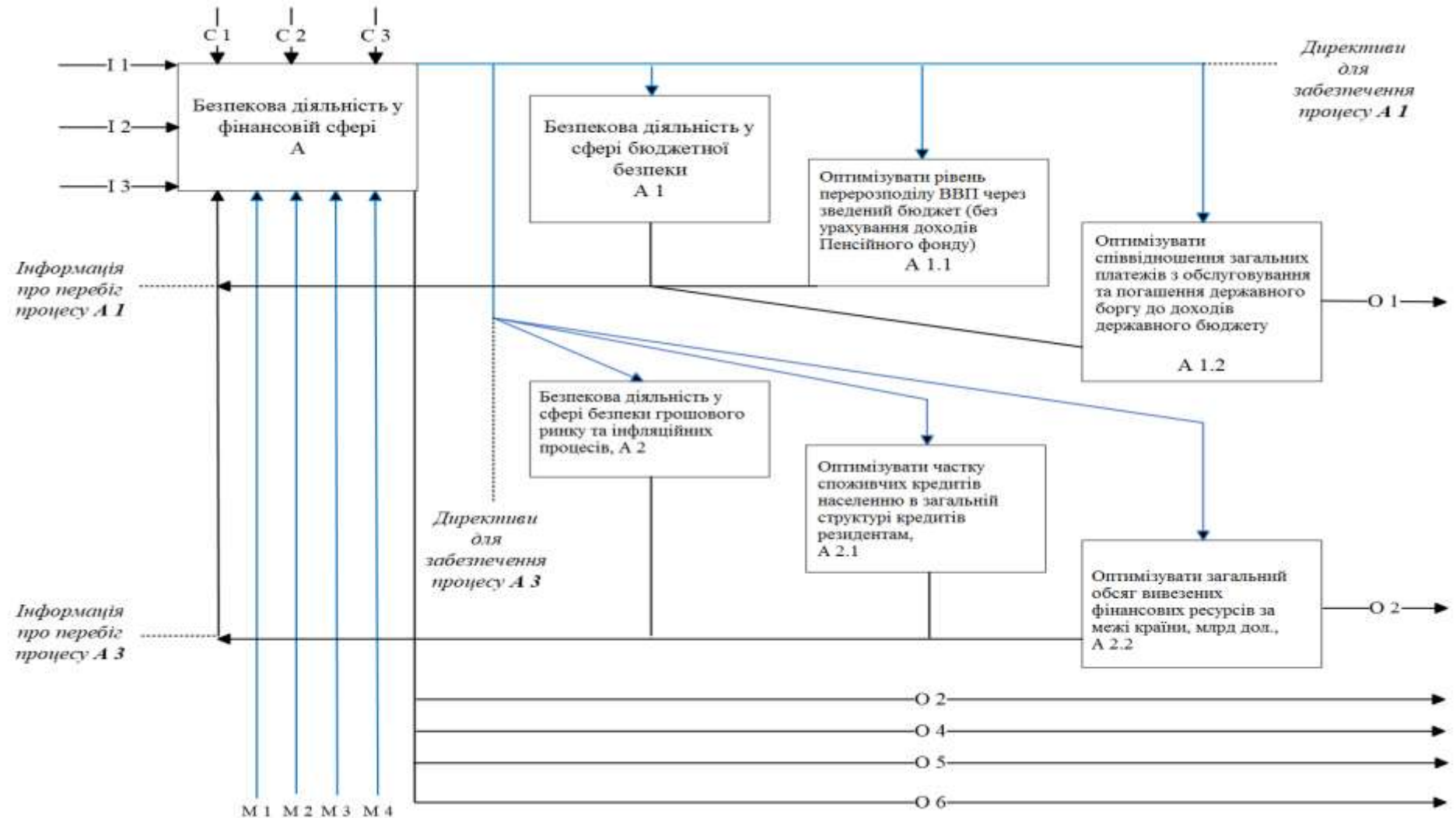

Рис. 3.4. Модель IDEF0 другого рівня для представлення процесу забезпечення фінансової безпеки України

Отож, ґрунтуючись на результатах проведеного кореляційного аналізу було спроектовано процес забезпечення фінансової безпеки України за допомогою моделей IDEF0 першого та другого рівнів. Така модель ґрунтується на основі пріоритетних напрямів діяльності державної політики, які визначаються за рахунок встановлення факторів найбільшого впливу на фінансову безпеку – бюджетну безпеку та безпеку грошових ринків та інфляційних процесів, а згодом і факторів впливу на ці фактори. Побудова такої моделі дозволить доволі ефективно протидіяти сучасним фінансовим загрозам та сприятиме забезпеченню фінансової безпеки держави.

Висновки до розділу 3

Здійснено розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки України на основі розрахунку безпекових показників та їх вагового значення. Встановлено, що значення інтегрального показника фінансової безпеки України є менш ніж оптимальним, що також підтверджується обчисленими безпековими показниками, що, у більшості випадків, перевищують порогові значення. Проте, слід зауважити, що інтегральний показник фінансової безпеки демонструє спадну тенденцію, що свідчить про посилення дії різноманітних загроз на фінансову систему.

Використано кореляційний аналіз для встановлення факторів найбільшого впливу на індекс фінансової безпеки держави, в результаті чого встановлено, що в сучасних умовах найбільший вплив здійснюють бюджетна безпека, коефіцієнт кореляції – 0,997 та безпека грошового ринку та інфляційних процесів, коефіцієнт кореляції – 0,998. Такі розрахунки дали змогу встановити основні напрями забезпечення фінансової безпеки держави в сучасних умовах.

Проведено кореляційний аналіз для встановлення факторів найбільшого впливу на рівень бюджетної безпеки України та з'ясовано, що такими факторами є: рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без

урахування доходів Пенсійного фонду) – коефіцієнт кореляції 0,996 та співвідношення загальних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, коефіцієнт кореляції – 0,714.

Здійснено аналіз факторів впливу, за допомогою кореляційного аналізу, на індекс безпеки грошового ринку та інфляційних процесів. В результаті чого визначено, що на зазначений індекс впливають такі фактори: частка споживчих кредитів населенню в загальній структурі кредитів резидентам; загальний обсяг вивезених фінансових ресурсів за межі країни.

Грунтуючись на результатах дослідження та за допомогою використання моделі IDEF0 здійснено моделювання процесу забезпечення фінансової безпеки України в сучасних умовах. Для цього обрано пріоритетні напрями такого процесу: оптимізація рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду); оптимізація співвідношення загальних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету; оптимізація частки споживчих кредитів населенню в загальній структурі кредитів резидентам; оптимізація загального обсягу вивезених фінансових ресурсів за межі країни.

ВИСНОВКИ

Встановлено суть фінансової стійкості держави та її ключові елементи, до яких, згідно з результатами проведеного теоретичного аналізу, віднесено: бюджетну, кредитну, ринкову, валютну, банківську та небанківську фінансову стійкість. Запропоновано роз'яснення цих понять з точки зору теорії стійкості.

Проведено аналіз теоретичних підходів до створення механізму забезпечення фінансової стійкості. Запропоновано теоретичну модель механізму забезпечення фінансової безпеки України, яка передбачає наявність концепції фінансової стійкості, що узгоджується з політикою економічної та національної безпеки.

Обґрунтовано доцільність використання методики розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки держави, яка передбачає розрахунок низки безпекових показників та врахування їх вагового значення. до таких показників зачислено: боргова безпека (0,2023), бюджетна безпека (0,1743), безпека грошового ринку та інфляційних процесів (0,1753), валютна безпека (0,1686), банківська безпека (0,1724), безпека небанківського фінансового ринку (0,1068).

В результаті аналізу бюджетної безпеки України встановлено, що 2/3 показників мають негативне значення протягом аналізованого періоду, тобто загрозливе, небезпечне або критичне. Визначено, що загальний показник бюджетної безпеки має тенденцію до зниження, а критичних змін зазнають такі показники: відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП та рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет. Підсумовано, що ця ситуація є відображенням наслідків збройної агресії росії проти України.

Проведено аналіз індексу боргової безпеки та визначено, що $\frac{3}{4}$ його складових показників, мають критичне значення, що є свідченням зростання обсягів боргових зобов'язань держави та підвищення рівня боргової залежності України від країн-партнерів.

Встановлено, що негативне значення демонструють показники безпеки грошового ринку та інфляційних процесів, що становить вагому загрозу для економіки України, проте їх значення є результатом впливу геополітичних та макроекономічних факторів зовнішнього середовища. Непродумана політика уряду, пандемія коронавірусу та російська агресія і є тими чинниками, що сприяли послабленню безпеки грошового ринку та збільшення інфляційних процесів в Україні.

Розрахунок складових індексу валютної безпеки України дав змогу встановити його загальний негативний тренд. Незважаючи на його позитивне значення та динаміку окремих показників, загалом валютна безпека країни демонструє відносно негативні результати. Встановлено, що це є наслідком значного відтоку капіталу та збільшеного попиту на іноземну валюту в результаті воєнних дій.

З результатів аналізу показника безпеки небанківського ринку встановлено позитивну динаміку окремих його складових показників. Проте, простежується вкрай негативна динаміка показника «частка надходжень страхових премій 3-х найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (без страхування життя)», який дає найбільший вплив на загальну спадну динаміку показника безпеки небанківського фінансового ринку.

Проведено аналіз показників безпеки банківського ринку України, що продемонстрував негативне значення більшості його складових показників, що відображає зниження довіри населення до банківської системи та демонструє проблеми щодо надійності та ефективності банківської системи України.

Проведено розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки України, який продемонстрував спадну тенденцію за аналізований період. Застосовано метод кореляційного аналізу для визначення факторів найбільшого впливу на індекс фінансової безпеки держави. З використанням методу моделювання та моделі IDEF0 сформовано модель забезпечення

фінансової безпеки держави, що ґрунтується на пріоритетних напрямках: оптимізація рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет; оптимізація співвідношення загальних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету; оптимізація частки споживчих кредитів населенню в загальній структурі кредитів резидентам; оптимізація загального обсягу вивезених фінансових ресурсів за межі країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aiyagari R., Marcet A., Sargent A., Seppala, J. (2018). Optimal taxation without state-contingent debt, *J. Polit. Economy* 110. 1220–1254.
2. Pienkowski, A. (2017). Debt limits and the structure of public debt. *Journal of Globalization and Development*, 8(2).
3. Cochrane, J. H. (2014). Long-Term Debt and Optimal Policy in the Fiscal Theory of the Price Level. *Econometrica*, 69(1), 69–116. doi:10.1111/1468-0262.00179
4. Joy, J., & Panda, P. K. (2020). An empirical analysis of sustainability of public debt among BRICS nations. *Journal of Public Affairs*, 2170. doi:10.1002/pa.2170
5. Антонов М. С. Управління борговою стійкістю держави: дисертація. канд. екон. наук.; наук. керівник С.В. Леонов. Суми: СумДУ, 2017. 261 с.
6. Баженова О. Економічна безпека України: сучасний етап. *Банківська справа*. 2012. № 1. С. 52–61.
7. Барановський О. І. Дослідження теоретичних засад боргової безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2016. Випуск 1(47). Том 1. С.327–337.
8. Безус Р. М., Дуброва Н. П., Пащенко О. С. Фінансово-економічна безпека. *Ефективна економіка*. № 12. 2016. URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5412>
9. Богдан Т. П. Боргова безпека та її роль у гарантуванні фінансової стабільності. *Вісник Національного банку України*. 2012. № 4. С.8–15.
10. Богдан Т. П. Боргова політика держави в умовах глобальної нестабільності. *Економіка України*. 2013. № 2. С. 4–17.
11. Гасанов С. С. Фіскальні правила і фіскальна відповідальність: контекст економічної безпеки. *Фінанси України*. 2018. № 3. С. 7–23.

12. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Формування системи індикаторів фінансової стійкості сектору загального державного управління. *Фінанси України*. 2012. № 9. С. 18–36.
13. Державна служба статистики України – веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
14. Єфименко Т. І. Монетарні інструменти економічної безпеки держави. *Фінанси України*. 2018. № 1. С. 7–30.
15. Єфименко Т. І. Система управління державними фінансами України: проблеми економічної безпеки. *Економіка України*. 2018. № 11–12. С. 28–46.
16. Іващенко О. В., Гельман В. М. Фінансово-економічна безпека держави. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*, 2013. № 2(1). С. 121–131.
17. Калантай А. М. Роль і місце фінансової безпеки в контексті національних інтересів. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. №1, 2012. 143–153.
18. Коваль Л. П. Понятійно-категоріальний апарат дослідження фінансової безпеки. *Фінансовий простір*. 2013. №3 (11) С. 95–100.
19. Койло В. В. Теоретико-методологічні підходи до оцінки поняття фінансової безпеки в умовах зростання загроз країни. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Економічні науки. Випуск 23. Частина 2. 2017 С. 38–42. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_23/2/10.pdf
20. Котіна Г., Степура М., Кондро П. Боргова безпека України: оцінка, ризики та перспективи. *Схід*. 2017. С. 10–15.
21. Кудряшов В. П. Стан державних фінансів та напрями їх оздоровлення. *Економіка України*, 2011. С. 14–26.

22. Кулінська А. В. Бюджетна безпека як умова досягнення національних соціально-економічних інтересів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. 4. С. 29–34.
23. Кучер Г. В. Ефективність системи управління державним боргом в Україні. *Фінанси України*. 2012. № 6. С. 44–57.
24. Лисяк Л. В. Сучасний стан та основні проблеми фінансової безпеки України. *Ефективна економіка*. 2015. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4690>
25. Луценко І. С. Методичний підхід до оцінювання рівня податкової безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2015. №12. С. 159–163.
26. Маренич А. І., Мехеда Н. Г. Роль боргової безпеки для забезпечення фінансової безпеки України. *Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків: матеріали конференції*. 2011 р. С. 274–276.
27. Мелень О. В., Кириєнко О. М. Фінансова стійкість підприємства як показник його інвестиційної привабливості. 2016. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/26235>
28. Мелих О. Ю. Валютна безпека України: проблеми та шляхи підвищення у посткризовий період. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 2012. Випуск 111 (Частина II). С. 60–75.
29. Мелих О. Ю. Державний кредит і сучасний стан державного боргу України. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7509> (дата звернення: 01.2023)
30. Михайлюк В. В. Еволюція поняття фінансова безпека держави в глобальних умовах розвитку : навчальний посібник. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3359>
31. Міністерство фінансів України – веб-сайт. URL: <http://minfin.gov.ua>
32. Національний банк України – веб-сайт. URL: <https://www.bank.gov.ua>

33. Орлик О. В. Технологія управління фінансово-економічною безпекою. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Олеса Гончара. Серія: Економіка*. 2015. Вип. 9(1). Т. 23. № 10/1. С. 81.
34. Плєшакова Н. А. Передумови формування фінансової стабільності в умовах посилення глобалізації. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 10 (173). С. 30–34.
35. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
36. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України. *Економічний форум*. 2012. №3. С.14.
37. Соколенко Л. Ф. Аналіз економічного змісту екологічної безпеки регіону в умовах ефективного природокористування. *Вісник Житомирського технологічного університету. Серія Економічні науки*. 2014. №4(70). С. 92–97.
38. Соловаров А. В. Теоретичні аспекти боргової безпеки у контексті фінансової безпеки держав. *Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків: матеріали конференції. ЧННІ ДВНЗ «Університет банківської справи»*, 2015. С.69–72.
39. Соловійов В. І. Сучасний стан банківської безпеки України. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*, 2011. № 4. С. 79–82.
40. Сухоруков А. І. Сучасні проблеми фінансової безпеки України : монографія. Київ : НІПМБ, 2004. 117 с.
41. Фролов С. М., Козьменко О. В., Бойко А. О. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів економічних і юридичних спеціальностей усіх форм навчання. Суми : УАБС НБУ, 2015. 332 с.